

Izgradnja povjerenja i mjere socijalne politike u RBiH kao temelj socijalnog razvoja

Božinović, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:485743>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Ana Božinović

**IZGRADNJA POVJERENJA I MJERE SOCIJALNE
POLITIKE U BIH KAO TEMELJ SOCIJALNOG
RAZVOJA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

SOCIJALNA POLITIKA

Ana Božinović

**IZGRADNJA POVJERENJA I MJERE SOCIJALNE
POLITIKE U BIH KAO TEMELJ SOCIJALNOG
RAZVOJA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Zdenko Babić

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. CILJ I METODOLOGIJA.....	2
3. POVIJEST BOSNE I HERCEGOVINE TIJEKOM POSLJEDNJEG RATA...2	
3.1 Potpisivanje Daytonskog sporazuma i poslijeratna izgradnja.....	6
4. IZGRADNJA POVJERENJA NA TEMELJU OPROSTA I POMIRENJA.....9	
4.1 O oprostima i pomirenju.....	9
4.2 Model nadređenog identiteta.....	12
5. SOCIJALNA SLIKA I ULOGA SOCIJALNE POLITIKE U SOCIJALNOM RAZVOJU	13
5.1 Socijalna slika.....	13
5.2 Postojeći pravni okvir.....	21
5.2.1 Podjela nadležnosti države i entiteta.....	24
5.3 Socijalna zaštita u BiH.....	26
5.4 Paradigma aktivne socijalne države kao trend Europske unije	34
6. ZAKLJUČAK.....	35
LITERATURA.....	38

Izgradnja povjerenja i mjere socijalne politike u BiH kao temelj socijalnog razvoja

Sažetak:

Na prostorima današnje Bosne i Hercegovine u prošlosti su se vodili mnogi krvavi ratovi, a posljednji se događao od 1992. do 1995. godine. Iako su neposredno prije rata, ljudi na tim prostorima živjeli u miru, djelovanje ponajprije tadašnjih političara rezultiralo je brojnim ljudskim, a kasnije i materijalnim gubicima nakon pada komunizma. Šteta nastala u tim godinama i danas se vidi. BiH i dalje ne živi prosperitet kakav bi trebala živjeti. Kao potencijalno rješenje nastalog problema međusobnog nepovjerenja Hrvata, Srba i Bošnjaka te loše socijalne slike, nameću se teorija nadređenog modela i kvalitetne mjere socijalne politike. Tim se modelom želi stvoriti društvo koje se neće dijeliti na žrtve i počinitelje, nego će se prihvatiti činjenica kako su sva tri naroda u određenim trenucima bili i žrtve i počinitelji, ali temeljeno na istini. Uz taj model, adekvatne mjere socijalne politike potrebne su kako bi u BiH došlo do socijalnog razvoja. Rad progovara o analizi trenutnih mjera socijalne politike, opisuje postojeće stanje BiH pomoću njene socijalne slike, predstavlja pravni okvir te sustav socijalne zaštite. Na kraju su predstavljeni rezultati provedene analize te preporuke kojima se može pospješiti i ubrzati socijalni razvoj države. U zaključku se donose određene preporuke te se zaključuje kako je brži socijalni razvoj BiH moguć tek uz međusobnu suradnju modela nadređenog identiteta i kvalitetnih mjera socijalne politike.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, pomirenje, socijalna politika, socijalni razvoj

Trust-building and social policy measures in Bosnia and Herzegovina as the basis of social development

Abstract:

In the past, many bloody wars were taken place on the territory of today's Bosnia and Herzegovina and the last one was from 1992. to 1995. Although before the war people in those areas lived in peace, the actions of the politicians of the time resulted in numerous human and material losses after the fall of communism. The damage from that period is also seen today. Although many years have passed since the last war, Bosnia and Herzegovina is still not living the prosperity it should be living. As a potential solution to the problem of mutual distrust of Croats, Serbs and Bosnians and the poor social image, the theory of the superordinate model and quality measures of social policy are imposed. This theory is necessary to make a society without division of the victims and perpetrators, it will help to accept the fact that all three nations were, in some period, both victims and perpetrators, but based on the truth. In addition to this model, adequate social policy measures are necessary in order to achieve social development in Bosnia and Herzegovina. The paper discusses the analysis of current social policy measures, describes the current state of Bosnia and Herzegovina using its social picture, presents the legal framework and the social protection system. At the very end, the results of the

analysis and recommendations that can be used to improve and speed up the social development of the country are presented. The conclusion brings up some recommendations. It can be concluded that a faster social development of Bosnia and Herzegovina is only possible if the superordinate model and quality measures of social policy are combined.

Key words: Bosnia and Herzegovina, reconciliation, social policy, social development

Izjava o izvornosti

Ja, Ana Božinović, v.r., pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Ana Božinović

Datum: 12.09.2024.

1. UVOD

"Bosnom nikad nitko nije uspio da vlada, uvijek mu se to samo činilo." Upravo ove riječi Alije Izetbegovića, bivšeg državnika Bosne i Hercegovine najbolje opisuju njenu narav. Od prošlih pa sve do današnjih dana, bila je u rukama svakakvih vladara. Na njenom su se teritoriju vodile mnoge borbe i ratovi, a onaj najsvježiji, koji je na prostorima Republike Hrvatske poznat kao Domovinski rat, u BiH se vodio od 1992. pa sve do 1995. godine. Iako je od njega prošlo skoro 30 godina, ratna tematika i dalje je sveprisutna. Tome uvelike pridonosi činjenica kako je BiH domovina trima konstitutivnim narodima: Hrvatima, Srbima i Bošnjacima, tj. upravo onima koji su u spomenutom ratu i ratovali. Nažalost, neke od karakteristika triju naroda jesu nedovoljna spremnost na suradnju s ljudima druge nacionalnosti, političke nejednakosti određenih konstitutivnih naroda, međusobno okrivljavanje, borba za ulogu žrtve itd. Ovaj će se rad baviti tematikom izgradnje povjerenja u BiH te mjerama socijalne politike kao preduvjetom snažnijeg socijalnog razvoja. Važno je da određene rane povijesti zacijele, kako bi se sadašnjost mogla kretati k perspektivnoj budućnosti. Upravo je iz tog razloga potrebno da sva tri naroda u BiH krenu prema oprost i pomirenju. Međutim, važno je naglasiti kako faktor oprosta i pomirenja nije jedini potreban za boljitak države. Osim njega, kvalitetne mjere socijalne politike potrebne su kako bi došlo do socijalnog razvoja same države. Ti procesi zasigurno će im omogućiti kvalitetniju suradnju bez zamjeranja, osjećaja mržnje ili želje za osvetom. Na taj će se način svaki pojedinac moći odlučiti za ljubav, suradnju i zajedništvo koje je prijeko potrebno. Očekivano je da će ti procesi biti teški i dugotrajni, međutim, ukoliko ima volje, sve se da ostvariti. Ukoliko se ti procesi krenu događati, suradnja među narodima bit će plodonosnija, stoga će se prelitati na sve državne strukture, pa tako i socijalni rast i razvoj. Ovim se radom također želi na objektivan i konstruktivan način prikazati trenutnu socijalnu sliku BiH. Nakon povijesnog dijela i onog o važnosti oprosta, središte će postati socijalna politika i socijalna zaštita BiH. Kakav je sustav u samoj zemlji te što o njemu kažu statistički podaci domaćih, ali i stranih autora provlačit će se kroz središte rada. Na samom kraju rada, u zaključku, bit će predstavljeni rezultati provedene analize mjera socijalne politike

te navedene preporuke čija bi implementacija mogla rezultirati napretkom postojećeg sustava. Velika je važnost ovih pitanja kako bi se mnogi sudionici i stvaratelji socijalnih politika u BiH suočili s nedostacima i manjkavostima te kako bi ih se potaknulo da oslobode potencijale koji se u trenutnom sustavu nalaze.

2. CILJ I METODOLOGIJA

Glavni je cilj diplomskog rada analiza postojećih mjera socijalne politike BiH i predstavljanje modela nadređenog identiteta kao dva preduvjeta kako bi došlo do bržeg socijalnog razvoja države. Ovim se radom na objektivan način želi model nadređenog identiteta i kvalitetne mjere socijalne politike predstaviti kao temelje za boljitak BiH. Za izradu diplomskog rada primjenjivala se analiza postojeće dostupne literature, domaćih i stranih autora. Učinjena je analiza statističkih podataka Agencije za statistiku BiH te Federalnog zavoda za statistiku kako bi se prikazala trenutna socijalna situacija. Za izradu tablica, grafikona i općenite analize statističkih podataka, korištene su publikacije i izvještaji dostupni na web stranicama navedenih izvora.

3. POVIJEST BOSNE I HERCEGOVINE TIJEKOM POSLJEDNJEG RATA

„Rat je opreka miru. U ratu se ubija, ruši i uništava materijalno dobro koje je nastajalo godinama, pa i stoljećima“ (Marijan i sur., 2020.; 243.). Prema riječima autora Grbavca (2016.), turbulentna povijest BiH bila je ispunjena vjerskim, međuetničkim i međunacionalnim sukobima. Nadalje, Grbavac (2016.) navodi kako i danas postoje određene skupine u sva tri konstitutivna naroda koje se koriste zlouporabom povijesti kako bi uspješnije provodile svoje strateške političke projekte i planove, što dovodi do vrlo ispolitizirane, a ne objektivne i točne povijesti. Prostor BiH kakav danas poznajemo, u prošlosti je bio pod kontrolom različitih država i naroda. Kao primjer činjenice da tri nacije BiH različito poimaju njihovu zajedničku prošlost, Grbavac (2016.) navodi kako su u očima jednih Osmanlije ostali zapamćeni kao zločinci koji su porobili Slavene, dok su za druge bili poželjna promjena koja je na te prostore donijela Islam i prosperitet. Valja naglasiti da ni u jednom trenutku povijesti BiH nije došlo do postojanja zajedničkog nacionalnog identiteta kojim bi se Hrvati, Muslimani i Srbi

nacionalno identificirali kao Bosanci i Hercegovci, iako su u određenim povijesnim vremenima tri naroda živjela u miru, međutim ni tada nije postojala njihova potpuna jednakost u pravima (Kasapović, 2006.; prema Grbavac, 2016.). Za temu ovog rada najvažnije je promotriti i razumjeti zadnju, najsvježiju povijest BiH, odnosno period od posljednjeg rata do izgradnje nakon Daytonskog sporazuma. Polovica dvadesetog stoljeća za BiH označava period kada je bila jedna od šest sastavnica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Prisutno nepovjerenje i nezadovoljstvo koje je tijekom represivnog totalitarnog komunističkog jugoslavenskog režima bilo potisnuto, izašlo je na površinu 1980-ih godina, poslije smrti maršala Josipa Broza Tita (Shrader, 2003.; prema Grbavac 2016.). Kroz 1990. godinu u BiH formirale su se tri najizraženije političke stranke: Stranka demokratske akcije kao glavna muslimanska, Srpska demokratska stranka kao glavna srpska te Hrvatska demokratska zajednica kao glavna hrvatska stranka (Lučić, 2013.; prema Grbavac, 2016.). Dana 25.6.1991. godine nezavisnost od Jugoslavije su proglasile Hrvatska i Slovenija te su okršaji Hrvatske vojske i srpskih paravojnih jedinica potpomognutih Jugoslavenskom narodnom armijom u Hrvatskoj već počeli, što je bilo tek uvod u pravi rat (Lučić, 2013.; prema Grbavac, 2016.). Unatoč procesu osamostaljenja drugih republika, Srbi su BiH željeli sačuvati, ali su s druge strane ostali otvoreni i za mogućnost pripajanja određenih dijelova BiH koje su gledali kao srpske Srbiji, a ostaci bi postali nezavisni (Mrduljaš, 2009.). Muslimanska politika zalagala se za nezavisnu BiH kao centraliziranu republiku gdje bi oni dominirali svojim većinskim udjelom, a Hrvati su bili za decentralizirani model ustroja nezavisne BiH (Mrduljaš, 2009.). Dana 1.10.1991. godine, JNA potpomognuta srpskim i crnogorskim rezervistima srušila je sa zemljom 22 hrvatska sela i mjesta te je time za Hrvate započeo rat u BiH (Lučić, 2013.; prema Grbavac, 2016.). Zanimljivo je kako je reakcija Alije Izetbegovića kao najutjecajnijeg muslimanskog vođe te čovjeka na čelu Predsjedništva BiH na cijelu tu situaciju jednostavno izostala njegovim riječima: „nije to naš rat“ (Lučić, 2013.; prema Grbavac, 2016.). Početkom 1992. godine uspostavljene srpske autonomne oblasti su se udružile i oformile odcijepljenu Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu (Lučić, 2013.; prema Grbavac, 2016.) koja se spojila s tadašnjom Jugoslavijom tj. Srbijom i Crnom Gorom (Grbavac, 2016.). Usporedno s uspostavom

Muslimanske paravojne formacije koju su krajem ožujka 1991. oformili Muslimani (Lučić, 2013.; prema Grbavac, 2016.), Hrvati su također krenuli u vlastitu organizaciju i naoružanje (Grbavac, 2016.). Početkom 1992. godine organizirao se referendum o nezavisnosti BiH, koji su Srbi bojkotirali, a rezultati većine preostalih glasača koji su izašli na referendum označavali su potpunu podršku nezavisnosti od Jugoslavije te je 3.3.1992. godine predsjednik Alija Izetbegović proglasio nezavisnost BiH (Grbavac, 2016.). Rat u BiH tada je uzeo maha te je od strane Srba uvelike krenulo etničko čišćenje sjeverne, srednje i istočne Bosne (Grbavac, 2016.). Opsadom Sarajeva u travnju 1992. godine tisuće muslimanskih izbjeglica bile su prognane iz vlastitih domova te su svoj novi dom morali pronalaziti u srednjoj Bosni koja je bila izmiješana Hrvatima i Muslimanima (Shrader, 2003.; prema Grbavac, 2016.). Dok su Hrvati početkom travnja oformili Hrvatsko vijeće obrane, Muslimani su uspostavili Armiju Bosne i Hercegovine (Lučić, 2013.; prema Grbavac, 2016.). HVO je bila vojska koja se sastojala od otprilike 70% Hrvata i 30% Muslimana koji su zajedničkim snagama htjeli pokazati otpor srpskim vojnim snagama (Lučić, 2013.; prema Grbavac, 2016.), dok je Armija BiH bila zamišljena kao državna vojska, ali su njome brojčano dominirali Muslimani (Shrader, 2003.; prema Grbavac, 2016.). RH jest u tim trenucima slala novčanu, oružanu i drugu vrstu pomoći Hrvatskom vijeću obrane te Armiji BiH (Grbavac, 2016.). Prema riječima Miroslava Tuđmana, savezništvo HVO-a te Armije BiH izgledalo je čvrsto (Tuđman, 2013.; prema Grbavac, 2016.). Dobrim je odnosima pomagala i činjenica kako je teritorij Hrvatske bio jedini put kojim se vlada u Sarajevu mogla koristiti kako bi nabavljala oružje i zalihe (Grbavac, 2016.), ali najvažnije, čak 450 tisuća muslimanskih i hrvatskih izbjeglica, najviše žena i djece, svoj je zaklon i sklonište pronašlo upravo u RH (Tuđman, 2013.; prema Grbavac, 2016.). Do tada dobru suradnju Muslimana i Hrvata narušio je pad Jajca krajem 1992. godine (Shrader, 2003.; prema Grbavac, 2016.), a dvije su se do tad prijateljske vojske počele međusobno optuživati i na taj način stvarati napetosti (Grbavac, 2016.). Prvim mirovnim planom (Vance-Owenov mirovni plan), osim prestanka rata, htjelo se stvoriti Federaciju BiH koja bi bila sačinjena od tri srpske, tri muslimanske i tri hrvatske provincije, sa Sarajevom kao neutralnom provincijom i glavnim gradom (Grbavac, 2016.). Plan je bio da HVO preuzme

zapovjedništvo nad jedinicama Armije BiH u hrvatskim provincijama, a isto to je trebala napraviti i Armija BiH nad jedinicama HVO-a koje su se nalazile u muslimanskim provincijama, međutim, bosanskohercegovački Srbi su nakon održanog referenduma o ovom planu odbili sudjelovanje u istom (Grbavac, 2016.). Sukobi na teritoriju srednje Bosne krenuli su se odvijati 1993. godine jer ni HVO ni Armija BiH nisu htjeli prepustiti kontrolu nad određenim područjem srednje Bosne (Grbavac, 2016.). Napadom Armije BiH na Hrvate u Konjicu, započeo je otvoreni rat (Grbavac, 2016.). Nakon toga, dogodilo se osvajanje strateški važnog sela Ahmići, pri čemu su jedinice HVO-a napravile pokolj 110 Bošnjaka, a istog se dana dogodio i pokolj u selu Trusina gdje su jedinice Armije BiH izmasakrirale 22 Hrvata (Shrader, 2003.; prema Grbavac, 2016.). Stvarni odnos vojnih snaga Armije BiH i HVO-a na fronti bio je 3:1, obzirom da je Armija BiH imala oko 25 tisuća vojnika u borbenim jedinicama, a ostatak u rezervi i logistici, međutim, valja naglasiti kako Hrvati svoje gubitke u borbenim jedinicama nisu mogli nadomjestiti, dok su Muslimani sa svojim rezervama to mogli (Grbavac, 2016.). Od početka sukoba pa sve do mira 1994. godine, hrvatske enklave u srednjoj Bosni su bile pod opsadom (Shrader, 2003.; prema Grbavac, 2016.). Zbog nedovoljnog naoružanja i broja borbenih jedinica u odnosu na Armiju BiH, HVO je koristilo vojnu doktrinu aktivne obrane (Shrader, 2003.; prema Grbavac, 2016.). Kako Grbavac navodi (2016.), zločini su učinjeni i od strane Armije BiH, a najteži su počinjeni od strane mudžahedina koji su dolazili iz islamskih zemalja kako bi na strani Muslimana sudjelovali u džihadu. Zbog činjenice da je HVO oružjem, zaliham a i dragovoljcima bilo potpomognuto od strane RH, međunarodna je zajednica krenula vršiti pritisak na Franju Tuđmana, prvog predsjednika RH te je prijetila sankcijama ukoliko ne prestanu s pružanjem takve pomoći (Grbavac, 2016.). Sjedinjene Američke Države su, uz prijetnje sankcijama, uspjele dogovoriti mir koji je Washingtonskim sporazumom potpisan 18.3.1994. godine (Tadić, 2013.; prema Grbavac, 2016.). Time se zaustavio rat HVO-a i Armije BiH te se stvorila Federacija BiH, tj. hrvatsko-bošnjački entitet (Grbavac, 2016.). Iako je Washingtonskim sporazumom okončan rat navedenih dviju strana, on nije previše išao u korist Hrvata jer su time postali malobrojniji narod te su bili prisiljeni entitet dijeliti s Bošnjacima (Grbavac, 2016.). Županije su prema sporazumu dobile

značajne ovlasti u Federaciji, ali su Hrvati, pri uplitanju visokih predstavnika i njihovim donošenjem amandmana na Ustav Federacije, sve više postajali neravnopravna nacija Federacije (Grbavac, 2016.). Nakon što su Srbi 11.7.1995. godine izveli genocidni akt, odnedavno potvrđen kao takav od strane Ujedinjenih naroda, usmrivši u mjestu Srebrenica više od osam tisuća dječaka i muškaraca u samo nekoliko dana, međunarodna je zajednica smatrala da hitno mora doći do okončanja rata (Grbavac, 2016.). Krajem srpnja 1995. godine Armija BiH, HVO i Hrvatska vojska su potpisavši Splitski sporazum dogovorili zajedničko zapovjedništvo te osmislili vojne operacije čiji je glavni cilj bio osvojiti prostor okupiran od strane VRS-a, kako bi se rat napokon okončao (Tuđman, 2013.; prema Grbavac, 2016.). Nakon zauzimanja velikih područja koja su do tada bila kontrolirana VRS-om od strane navedenih vojski, a zbog velikih gubitaka koje je VRS doživjela, nije im preostajalo ništa doli pristupiti pregovorima (Grbavac, 2016.).

3.1 Potpisivanje Daytonskog sporazuma i poslijeratna izgradnja

Daytonskim mirovnim sporazumom koji je potpisan 14.12.1995. godine okončan je rat u BiH (Grbavac, 2016.). On je BiH podijelio na Republiku Srpsku sa srpskom većinom i na Federaciju BiH sa bošnjačkom većinom, dok se Federacija sastoji i od velike većine Hrvata od ukupnog broja Hrvata u BiH (Grbavac, 2016.). Federacija BiH je od Daytonskog sporazuma sastavljena od deset županija gdje su tri županije s hrvatskom, pet županija s bošnjačkom većinom, a županija u srednjoj Bosni i teritoriju rijeke Neretve gdje su bošnjačko-hrvatski sukobi bili najveći ostale su nacionalno izmiješane županije s podjednakim brojem Hrvata i Bošnjaka (Grbavac, 2016.). Temeljem Daytonskog sporazuma, osnovan je Ured visokog predstavnika, a 60 000 UN-ovih trupa u BiH su raspoređene kako bi osiguravale mir, s tim da se i danas na području BiH nalazi nekoliko stotina vojnika EUFOR-a s ciljem nadziranja vojnih odredbi Daytonskog sporazuma (Grbavac, 2016.). Iako je oružani sukob uvelike prošao, u današnje se vrijeme nastavio političkim sredstvima te je na taj način netrpeljivost između tri naroda i dalje prisutno, smatra Grbavac (2016.). Neki smatraju kako je poslijeratni period između 1996. i 2000. godine „zlatno doba“ za Hrvate u BiH (Šoljić, 2014.; prema Grbavac, 2016.). U tom su razdoblju Hrvati imali određenu slobodu te uživali najveća politička

prava (Šoljić, 2014.; prema Grbavac, 2016.), došlo je do obnove infrastrukture, RH je financijski pomagala hrvatske institucije, isključivo Hrvati su birali svoje predstavnike u županijama, u Federaciji te na državnoj razini, dakle došlo je do političke jednakosti s Bošnjacima, a s druge strane počeo je i lagani povratak hrvatskih izbjeglica na teritorij srednje Bosne (Grbavac, 2016.). Poslijeratni period karakterizira kulturna i obrazovna autonomija koja je bila u nadležnosti županija, čak i postojanje hrvatske televizijske postaje, međutim, izmjenom tih nadležnosti, ti su resori potpali pod nadležnost novouvedenih federalnih ministarstava obrazovanja i kulture, čija je ustavnost kasnije osporena od strane Ustavnog suda (Grbavac, 2016.). Prvi izbori su nakon rata održani 14.9.1996. godine, a njihovi rezultati pokazali su kako su tri nacionalne stranke (HDZ, SDA i SDS) kod nacija čije su interese zastupale i dalje bile dominantne (Grbavac, 2016.). Goruća problematika nakon okončanja rata ticala se povratka izbjeglica, a usprkos trudu međunarodnih organizacija, mnoge od njih nikada se nisu vratile u svoje domove, što zbog ekonomskih problema, nacionalne netrpeljivosti koja je vladala ili vlastitog izbora življenja u boljim životnim uvjetima (Grbavac, 2016.). U odnosu na veliki postotak raseljenih i prognanih Srba (52%) i Bošnjaka (53%), najveći broj izbjeglica činili su Hrvati sa čak 65% (Ančić, 2004.; prema Grbavac, 2016.). Prema riječima autora Grbavca (2016.), poslijeratne podjele koje su temeljene na kolektivnim identitetima su produbljene, a sama etno-nacionalna karta BiH izmijenjena. Većinom mjesta i gradova danas dominira jedan konstitutivni narod, a u primjerice Mostaru, mjestu koje nema određenu dominantnu stranu karakteriziraju nacionalno podijeljeni kvartovi (Grbavac, 2016.). Za vrijeme „zlatnog doba“, kako piše Grbavac (2016.), postojala je samo koegzistencija tri konstitutivna naroda, bez stvaranja ikakvog zajedničkog identiteta ili značajnije interakcije. Usprkos poslijeratnom primirju i „zlatnom dobu“, velik su problem za Hrvate u BiH predstavljali mudžahedini, koji su, zbog svoje povezanosti s Al-Qaidom i drugim radikalnim, terorističkim skupinama (Grbavac, 2016.), ali i izvršenih bombaških napada na hrvatske kuće i crkve u srednjoj Bosni, unijeli dodatnu nesigurnost te otežali ionako kompliciran povratak izbjeglica (Hećimović, 2006.; prema Grbavac, 2016.). Prema Grbavcu (2016.), početkom 2000. godine uslijedio je kraj „zlatnog doba“ i početak marginalizacije Hrvata u BiH (koje se

proteže do danas) te uskraćivanje i nejednakost njihovih prava koje je produbilo hrvatsko nepovjerenje prema međunarodnoj zajednici Kao potvrdu marginalizacije Hrvata koja se u BiH događa i danas, u nastavku slijedi konkretan primjer. Usprkos činjenici da su ustavno-pravno gledano sva tri konstitutivna naroda u BiH jednakopravna i konstitutivna, društveno-politička praksa to ne potvrđuje, smatra Vukoja (2013). Navodi (Vukoja, 2013.) kako Republika Srpska funkcioniše kao srpski entitet, a Federacija BiH sve više kao bošnjački entitet. Autor Vukoja (2013.) smatra kako takvo ustrojstvo rezultira produblivanjem nepovjerenja među narodima te dovođenjem u pitanje funkcioniranje i sami opstanak BiH. Da je postojeći institucionalni okvir u BiH za Hrvate diskriminirajući potvrđuju brojni primjeri, a samo jedan od njih je i izbor Željka Komšića kao hrvatskog člana Predsjedništva BiH. Vukoja (2013.) objašnjava kako se, prema važećem Ustavu i Izbornom zakonu, Predsjedništvo BiH sastoji od tri člana od kojih jedan treba biti bošnjački član (tj. član Predsjedništva izabran iz reda bošnjačkog naroda), jedan srpski član (tj. član Predsjedništva izabran iz reda srpskog naroda) te jedan hrvatski član (tj. član Predsjedništva izabran iz reda hrvatskog naroda. Nadalje, navodi (Vukoja, 2013.) kako se srpski član bira u Republici Srpskoj, a bošnjački i hrvatski u Federaciji BiH preko zajedničkog izbornog listića koji sadrži dva stupca, po jedan za bošnjačke i hrvatske kandidate. U Predsjedništvo ulaze pobjednici svakog stupca te je jasno kako Bošnjaci zbog iznimno jake brojčane dominacije, obzirom da čine 80% stanovništva Federacije, mogu izabrati i bošnjačkog i hrvatskog člana (Vukoja, 2013.). Upravo je ta situacija nastala kada je na izborima 2006. i 2010. godine, kao kandidat SDP-a, bošnjačkim glasovima za hrvatskog člana Predsjedništva izabran Željko Komšić (Vukoja, 2013.). Autor Vukoja (2013.) naglašava kako Komšić nije izabran *uz pomoć* bošnjačkih glasova nego *isključivo* i *jedino* bošnjačkim glasovima. Spomenuti primjer opasan je i štetan ne samo s gledišta političkih interesa i konstitutivnosti Hrvata u BiH, nego i s pozicije održivosti cijele BiH (Vukoja, 2013.). Upravo je iz tog razloga potrebno graditi pravedniji izborni sustav i institucionalni okvir kako bi svaki narod bio uistinu jednakopravan i konstitutivan, kao što im to jamči Ustav.

4. IZGRADNJA POVJERENJA NA TEMELJU OPROSTA I POMIRENJA

4.1 O oprost i pomirenju

Prema riječima autorice North (1987.), oprost je težak i specifičan konstrukt za definirati, a za neke on predstavlja paradoks ili čak nemoguću stvar. Definicija oprosta prema North (1987.) jest proces gdje se osoba koja je povrijeđena, tj. žrtva u vlastito ime odriče svoga prava na osvetu i vlastitih negativnih emocija kako bi odabrala svoga počinitelja gledati sa suosjećanjem pa čak i ljubavlju. Autorica Marić navodi (2021.) kako je oprost, iako sačinjen od bola i borbe s neopraštanjem, jedini put u vlastitu slobodu. Oprost žrtvama nudi olakšanje njihovih psihičkih tegoba, olakšava ih prošlosti te im daje zdravu priliku okrenuti se budućnosti (Milas i sur., 2007.). Za društvo u cjelini, zasigurno bi bilo korisno otpuštanje želje za osvetom te srdžbe, mržnje i bijesa (Milas i sur., 2007.). Međutim, iako predstavlja određeni ideal, oprost ne zagovaraju svi ljudi. Zanimljiv je stav autorice Maros (2021.) koja smatra kako društva našeg šireg područja u svoje treće desetljeće i dalje ulaze sa sjećanjima koja su manipulirana te s traumama koje još nisu prerađene. Kaže (Maros, 2021.) kako su naša društva i dalje podijeljena na žrtvu i počinitelja, a na nove se generacije prenose pamćenje, odnosno trauma, nacionalizam itd. Bosna i Hercegovina je, kao i njene susjedne zemlje, zahvaćena ovim problemom, obzirom na posljednji rat koji se vodio na njenom teritoriju. Sadašnje područje BiH karakterizira nesuradnja, strah, netrpeljivost triju naroda i stagnacija u cjelovitom napretku zemlje, a zasigurno je temeljni razlog svih tih karakteristika neprerađena trauma odnosno neopraštanje koje rezultira nastavkom tihog sukoba i nesuradnje. Upravo su obnova zajedništva i pomirenje svrha samog oprosta koji je u današnjem svijetu zla nužan kako bi se postiglo ostvarenje ljubavi (Maros, 2021.). Nastavno gledano, žrtva je ta koja započinje sami oprost, a ne počinitelj te se upravo u tom činu nalazi mogućnost da iskorači iz statusa žrtve, kako bi pokušala stvoriti svjetliju budućnost od one koju njena situacija nudi, daje joj mogućnost suživjeti se s patnjom koju je pretrpila, dok s druge strane oprost pomaže i počinitelju da bude otkupljen od zla koje je napravio (Šarčević, 2002.; prema Maros, 2021.). Što se tiče korelacije oprosta i pravde, valja naglasiti kako je pravda umjetno stvoren konstrukt, iako je društveno i

psihološki opravdan i vrlo jasan (Maros, 2021.). Radi se o stavu gdje se smatra kako je za oprost potrebno minimalno priznati zločin i procesuirati počinitelja istog (Maros, 2021.). Autorica Maros (2021.) također smatra kako pravda, iako nužna, ima određena ograničenja obzirom da se ne može točno odrediti. Da bi se počinitelja kaznilo pravedno, obzirom da pravednost označava i proporcionalnost, bilo bi potrebno poistovjetiti bol i traumu žrtve s kaznom počinitelja (Jankélévitch, 1968.; prema Maros, 2021.). Pravda nije ostvariva u društvima gdje etnička pripadnost igra najveću ulogu u odabiru heroja i zločinca (Volf, 2002.; prema Maros, 2021.), na primjer, hrvatski narod Antu Gotovinu smatra herojem i osloboditeljem, dok ga dio pripadnika srpskog naroda i dalje smatra zločincem, unatoč presudi iz Haaga 2012. godine kojom je oslobođen za ratne zločine. Kao što je ranije navedeno, mnogi smatraju kako je žrtvin oprost odricanje prava na kažnjavanje počinitelja, odnosno da će se oprostom taj zločinački čin amnestirati, međutim to nije tako (Maros, 2021.). Oprost je sredstvo prilagođavanja zločina na način da taj čin ne opterećuje odnose u sadašnjosti niti da trajno ostane kao prizma stalnog djelovanja (Tosi i Warmke, 2015.; prema Maros, 2021.). Wilberding Dietz (2018.) smatra kako je oprost moguć, pa čak i za genocid. Najvažnije od svega jest to da je oprost izbor na koji svatko ima pravo, a ukoliko nam je nametnut, nije valjan (Wilberding Dietz, 2018.). U Ivanovu evanđelju (Iv 8, 31-32), Isus svojim učenicima poručuje da će ih samo istina osloboditi. Ukoliko se to prenese na temu ovog diplomskog rada, istina je ta koja će osloboditi puni potencijal iskrene, moguće suradnje između Srba, Bošnjaka i Hrvata u BiH, kako po pitanju općeg razvoja, tako i po pitanju onog socijalnog. U situaciji kada žrtve i počinitelji nastave zajednički život, što se u slučaju BiH dogodilo, a počinitelji ne pokažu nikakav trag žaljenja ili spremnosti na zadovoljštinu za učinjena djela, ili ta zadovoljština ne bude dovoljna, pojačava se njihova nejednakost te ne dolazi do pomirenja ni normalnog, poželjnog dijaloga (Maros, 2021.). Autorica Clarke-Habibi (2005.) predstavila je zanimljiv pilot projekt nazvan „Edukacija o miru u BiH“ čiji je cilj bio poticanje promjene opće svijesti pojedinaca te implementiranje prakse mira u vlastite živote. Program se održavao dvije godine, od 2000. do 2002., u tri bosanskohercegovačka grada (Sarajevo, Banja Luka i Nova Bila) koja su predstavljala tri glavne etničke skupine BiH (Clarke-Habibi, 2005.). Aktivnosti

programa kojeg su pohađale tri osnovne i tri srednje škole obuhvaćale su učitelje, učenike, ostalo stručno osoblje te roditelje učenika (Clarke-Habibi, 2005.). Navedeni sudionici nisu samo učili o miru putem pojedinačnih edukacija, nego su se i međusobno nalazili te imali priliku dijeliti dojmove projekta, a određeni sudionici svjedočili su kako im je takva suradnja s pojedincima drugih nacionalnosti bila iscjeljujuća (Clarke-Habibi, 2005.). Da proces pomirenja može biti neuspješan ukoliko je isforsiran, govori nam autor Belloni (2001.). On je još početkom 2000.-ih godina kritizirao pokušaje međunarodne zajednice kojima su htjeli ubrzati dolazak do pomirenja između tri naroda, navodeći kako su njihove strategije teško održive na duge staze te se kose s bosanskom poviješću i samim kontekstom (Belloni, 2001.). Rezultat njihove intervencije smatran je neuspješnim jer nije vodio stvaranju otvorenog demokratskog civilnog društva, kao što je bilo zamišljeno (Belloni, 2001.). Jedna od glavnih prepreka dijalogu današnjice jest hiperprodukcija informacija u medijima jer nameće ljudima držati se vlastitih „istina“ u uvjerenju da su svi ostali u krivu (Maros, 2022.). Realnost je kako u današnjem svijetu hiperprodukcije informacijama ljudi postaju čak i zbunjeni kome vjerovati, a u svim tim informacijama opet nema mjesta dijalogu nego se sve svodi na, ranije navedeno, vlastito viktimiziranje. Papa Franjo oštro osuđuje iznošenje informacija koje su parcijalne, djelomično prikrivene ili pak one kojima se pokušava manipulirati jer se time, po njegovom mišljenju, zatvaraju vrata toliko potrebnoj istini, a prevladavat će stavovi onih koji imaju dovoljno moći i resursa nametnuti upravo vlastita mišljenja (Franciscus, 2020.), koja mogu biti, a često i jesu daleko od istine. Razvijanje dubokog poštovanja ljudskog dostojanstva potrebno je za budućnost društva, a upravo bi to polazište moglo biti temelj raznih dijaloga, onih koji ne nameću nikakve vlastite istine (Franciscus, 2020.; prema Maros, 2021.), te bi se kao takvo moglo preslikati i na odnos tri konstitutivna naroda u BiH. Nakon otkrivanja objektivne istine, potrebno je tu istinu prihvatiti, a zatim zajedničkim snagama raditi na poboljšanju odnosa koje će se zasigurno preliti i na socijalnu situaciju.

4.2 Model nadređenog identiteta

Kako bi poslijeratno društvo moglo krenuti naprijed, prema boljoj budućnosti, mora doći do svojevrsne promjene usvojenog psihosocijalnog sklopa, smatra Maros (2021.). Objašnjenje ovog modela jest postojanje zajedničkog identiteta članova skupine koji je nadređen njihovim zasebnim identitetima žrtve i počinitelja (Maros, 2021.). U prijevodu na bosanskohercegovačku situaciju, sva tri konstitutivna naroda trebala bi se početi smatrati ne nužno jednim, nego jednakim u cijeloj BiH. Jedno je istraživanje potvrdilo da bi stvaranje tome sličnom zajedničkom identitetu u židovsko-palestinskom sukobu dovelo do smanjenja moralne defanzivnosti dvaju naroda, odnosno smanjenja natjecanja u viktimizaciji te bi se pokrenuli procesi opraštanja i pomirenja (Maros, 2021.). „Ali, kroz to, kroz iskustvo i žal za onima koji su vam blizu, to vam omogućava da se uživate u žrtve onih na drugoj strani. I tek tu se sklapa, ja bih rekao, ljudsko-kršćanska slika o svemu koja je podnošljiva, iako je jako ružna i koja onda čovjeku daje snage i potiče ga da se bori protiv svega onoga što je u temelju i što je sjeme takvih neljudskih odnosa prema ljudima i prema narodima“ (Sudar, 2024.). Razvijanje tog inkluzivnog identiteta mi, koji je karakterističan u modelu nadređenog identiteta, koristan je iz razloga što bi obje strane mogle biti prepoznate kao žrtve, ali i kao počinitelji (Maros, 2021.). Objektivno gledano, u posljednjem ratu na ovim prostorima, Hrvati su vodili obrambeni rat, ali su i oni učinili određene zločine koji trebaju biti izneseni kao istina. „Unatoč tomu što se u mnogim sličnim sukobima može raspravljati čije je djelovanje bilo više agresivno ili manje legitimno ipak se obje strane mogu složiti da su počinile zločine jedni protiv drugih“ (Maros, 2021.; 50). Takav su zaključak utvrdili i gosti logoraši, pripadnici različitih naroda, kojima je upravo susret na spomenutoj tribini, unatoč početnoj odbojnosti, pomogao u osobnom ozdravljenju te o shvaćanju veličine i potrebe oprosta i pomirenja (Maros, 2021.). Također, spoznali su da dijele ne samo identitet žrtve, nego i identitet počinitelja te se u njima probudila međusobna empatija kroz koju je došlo i prihvaćanje tuđe perspektive (Maros, 2021.). Iako ovaj model nije rješenje samo po sebi te ima brojne manjkavosti, zasigurno može biti jedna od strategija (Maros, 2021.) za toliko potrebnu obnovu zajedništva u današnjem društvu. Nakon učinjenog

zločina, oprost i pomirenje su procesi kojima treba težiti, ali svakako se mora imati na umu kako su i pokušaj oprosta, slabljenje konstrukta žrtve i počinitelja kao takvih te jačanje zajedničkog identiteta sasvim solidan početak tih dvaju procesa (Maros, 2021.). „To znači da je nepristrana, objektivna, dakle emocionalno neopterećena edukacija o onome što se dogodilo, o razlozima tih događaja, o uvjetima koji su nekim događajima pridonijeli, jedan od nužnih uvjeta koji sukobljenim stranama može pomoći u procesima oprosta i pomirenja. Ovaj pristup, između ostaloga, pomaže shvaćanju da su obje strane bile dio nesretnih povijesnih i društvenih procesa, zapravo da su obje strane bile žrtve onog što jest ljudsko, premda nije, niti ikada može i smije dobiti obilježje humanog“ (Maros, 2021.; 51). Model nadređenog identiteta omogućio bi objektivnan dijalog u istini.

5. SOCIJALNA SLIKA I ULOGA SOCIJALNE POLITIKE U SOCIJALNOM RAZVOJU

5.1 Socijalna slika

„Socijalnu politiku možemo definirati kao sistem mjera koje eliminiraju siromaštvo i privilegije, koji zagovara rad za sve sposobne i stvara uvjete za dostojanstven život onih koji ne mogu svojim radom to osigurati, uvažavajući načelo solidarnosti i uzajamnosti“ (Borić, 2012.; 121). Tako je socijalnu politiku definirala Besima Borić, autorica, književnica i političarka koja je neko vrijeme obnašala funkciju ministrice rada, socijalne politike, raseljenih lica i izbjeglica u kantonu Sarajevo. Iako je svoj rad objavila 2012. godine, on je nažalost i danas mjerodavan i aktualan, uzmemo li u obzir kako se malo toga promijenilo. Današnja socijalna slika BiH koja se i dalje nalazi u procesu tranzicije, najbolje se može opisati kombinacijom: sive ekonomije, siromaštva, nezaposlenosti, lošim privatizacijskim rezultatima, ukorijenjenom korupcijom, organiziranim kriminalom, nerazvijenim državnim institucijama i manjkom vladavine prava (Borić, 2012.). Kao posljedicu svih navedenih faktora, 80% stanovnika BiH može se prikloniti nekoj od navedenih skupina: osobe s invaliditetom, etničke manjine, nezaposlene osobe, umirovljenici, izbjeglice, raseljena lica, povratnici, civilne žrtve rata, ratni vojni invalidi i demobilizirani borci (Borić, 2012.). Navodi (Borić, 2012.) kako je

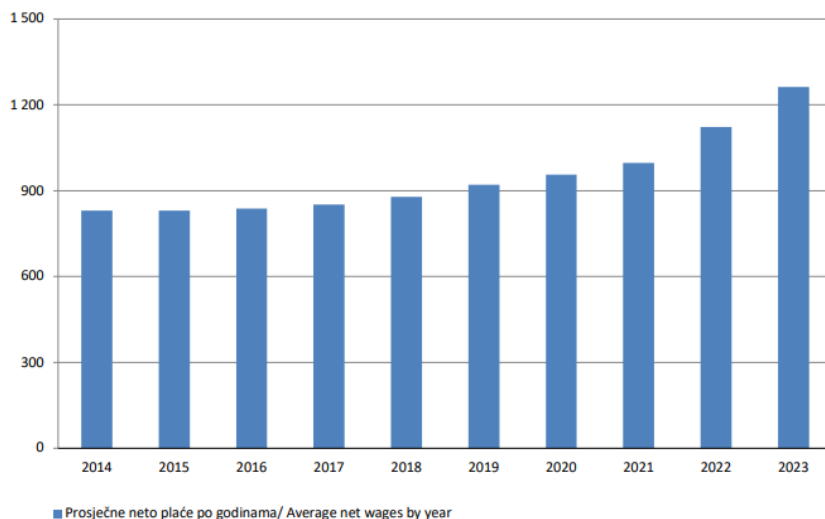
vođenje dosadašnje socijalne politike na nekonzistentan način rezultiralo održavanjem socijalnog mira putem mjera okrenutih pojedinim socijalnim grupama, umjesto da su se obuhvatili svi građani putem univerzalnih rješenja koja bi svim članovima društva omogućila socijalnu sigurnost. Upravo je rast socijalne nejednakosti rezultirao socijalnom nesigurnošću. Relativno nedavna financijska kriza koja je imala utjecaja na skoro sve države pa tako i na BiH fokus je usmjerila na pitanje društvene nejednakosti, polarizacije i siromaštva, smatra Bašić (2013.). Porast siromaštva autorica (Bašić, 2013.) vidi kao bosanskohercegovačku stvarnost te ključan ekonomski, politički i društveni problem. Usprkos tridesetogodišnjem periodu tranzicije koji i danas traje, najtužnija činjenica za bosanskohercegovačko društvo jest opće osiromašenje (Bašić, 2013.). Autorica Bašić (2013.) smatra kako je poslijeratno bosanskohercegovačko društvo unatoč proteku tolikog vremena i dalje društvo brojnih etničkih, vjerskih, obrazovnih, političkih i drugih podjela, a sve se više ističe i socioekonomski faktor kao čimbenik za novu podjelu. Prema autorici (Borić, 2012.), svaki član društva treba uživati svoja ekonomska, kulturna, politička, građanska i socijalna prava, a upravo država ima primarnu odgovornost osigurati ih. Također, na državi je da usvoji određene mjere, osmisli strategije, osigura mehanizme zaštite za uživanje navedenih ljudskih prava svim građanima i potiče ekonomski i socijalni razvoj čiji cilj treba biti blagostanje svih bez iznimki (Borić, 2012.). Autorica Borić (2012.) smatra kako je vrlo važno, bez obzira na trenutnu političku i ekonomsku situaciju, nastojati zaštititi sve ljude, a posebno ranjive grupe. Iako u Ustavu BiH nije navedeno da je BiH socijalna država, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine jedan je od sporazuma o ljudskim pravima koji bi se trebao primjenjivati i u BiH te je na taj način svim ljudima priznato uživanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava (Ustav BiH). Ustav Federacije Bosne i Hercegovine socijalnu je zaštitu dodijelio zajedničkoj nadležnosti Federacije i kantona, dok je Ustav Republike Srpske nadležnost dodijelio entitetu i općini (Borić, 2012.). Obzirom na potpisane i ratificirane međunarodne dokumente, BiH ima zadatak ispuniti međunarodne standarde koji se tiču sfere socijalne sigurnosti i zaštite (Borić, 2012.). Neke od stvari koje BiH nedostaju, a važne su kako bi mogla pristupiti Europskoj uniji jesu dodavanje postojećoj ustavnoj definiciji države pridjev

socijalna te čvrsta odluka da se u njoj grade temelji socijalne pravde i jednakosti (Borić, 2012.). Kako bi slika o trenutnom stanju BiH bila što realnija, valja se osvrnuti na određene statističke podatke. HDI međunarodna je kratica za indeks ljudskog razvoja koji predstavlja mjeru temeljenu na duljini životnog vijeka, obrazovanju i materijalnom životnom standardu. Podaci iz 2021. godine za BiH iznose $HDI=0,780$ ¹ Iako spada pod države s visokim ljudskim razvojnim indeksom, BiH zauzima 62. mjesto te se nalazi na dnu tog popisa, a iznad nje se nalaze mnoge regionalne zemlje. Nadalje, valja prikazati presjek podataka koji se tiču nezaposlenosti, siromaštva, mirovinskog i zdravstvenog sustava. Što se tiče nezaposlenosti, ona označava stanje u kojem se, usprkos vlastitim sposobnostima i kvalifikaciji, određeni dio radno sposobnog stanovništva ne može zaposliti (Bejaković, 2003). Promatra li se stopa nezaposlenosti u BiH 2018. godine koja je iznosila 18,4% i ona iz 2023. godine koja je iznosila 13,2% uočava se pad same stope nezaposlenosti za 5,2% (Agencija za statistiku BiH). Stopa zaposlenosti u 2023. godini od 41,5% je, u odnosu na 2018. godinu kada je iznosila 34,3%, narasla za 7,2% (Agencija za statistiku BiH). Usporedi li se broj zaposlenih iz lipnja 2019. godine koji je iznosio 821 124, s brojem zaposlenih u lipnju 2024. godine koji je iznosio 854 865, primjetno je povećanje ukupnog broja zaposlenih za 33 741 (Agencija za statistiku BiH). Sama struktura zaposlenih osoba nije se znatno promijenila, uzme li se u obzir činjenica kako su prerađivačka industrija, trgovina na veliko i malo te javna uprava i dalje najčešća zanimanja, neovisno promatraju li se 2019. ili 2023. godina (Agencija za statistiku BiH). Proučavaju li se prosječne mjesečne neto plaće od 2014. do 2023. godine, može se primijetiti porast istih (Agencija za statistiku BiH). U narednoj tablici prikazano je spomenuto povećanje prosječne neto plaće u spomenutim godinama (Tablica 5.1).

¹ www.statista.com

Tablica 5.1

Prosječne neto plaće po godinama, 2014.-2023. godina

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Usporedbe radi, prosječna mjesečna neto plaća u prosincu 2019. godine bila je 951 KM, dok su najnoviji podaci kako je u lipnju 2024. godine iznosila 1374 KM (Agencija za statistiku BiH). Što se obrazovne strukture zaposlenih osoba tiče, uspoređujući 2023. godinu s 2018., dolazi se do zaključka kako se ona nije znatno promijenila. Najviše zaposlenih osoba i dalje ima završenu srednju školu i specijalizaciju (69,3%), slijede ih zaposleni sa završenom višom školom, fakultetom, magisterijem, doktoratom (22,5%), a nakon toga zaposlene osobe sa završenom osnovnom školom ili nižim obrazovanjem (8,3%) (Agencija za statistiku BiH). Obrazovna struktura nezaposlenih osoba također nije znatno promijenjena ukoliko se usporede podaci iz 2018. i 2023. godine. Najveći postotak nezaposlenih osoba i dalje čine osobe sa završenom srednjom školom i specijalizacijom (69,0%), na drugom su mjestu one koje su završile osnovnu školu ili niže obrazovanje (16,0%), a na posljednjem mjestu nalaze se osobe s akademskim obrazovanjem (15,0%) (Agencija za statistiku BiH). Idući čimbenik koji govori o trenutnoj socijalnoj slici BiH jest siromaštvo koje autor Bejaković (2005) definira kao

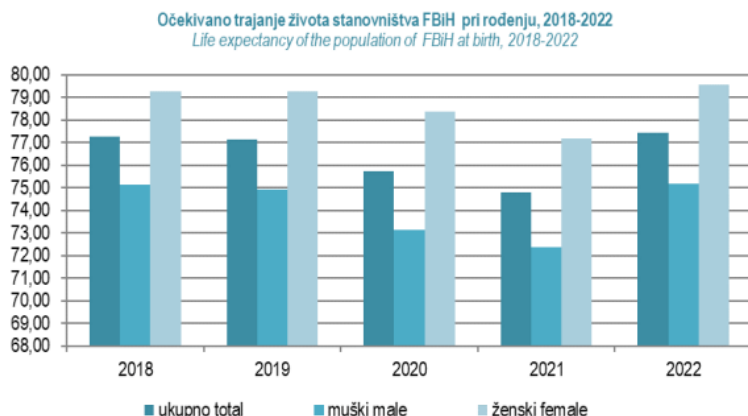
neposjedovanje novaca odnosno nedovoljno ili malo novaca ili imovine, tj. kao pojavu koja se očituje: nedostatkom dohotka i sredstava koji su potrebni kako bi se osiguralo postojanje, glađu i neuhranjenošću, slabim zdravstvenim stanjem, nedostupnošću ili ograničenom dostupnošću obrazovanja, povećanom smrtnosti, beskućništvom i ostalim neodgovarajućim stambenim uvjetima... Agencija za statistiku BiH 2015. godine objavila je posljednju opsežnu Anketu o potrošnji domaćinstva koja nudi neke konkretne podatke vezane uz pojam siromaštva. Usprkos tome što ne može dati podatke o uvjetima života u vrlo lošim situacijama poput beskućnika, njeni se podaci mogu koristiti kao trenutni prikaz siromaštva. Anketa daje podatak kako je stopa siromaštva u BiH 2015. godine iznosila 16,9% (Agencija za statistiku BiH). Ukoliko se stopa relativnog siromaštva gleda s aspekta veličine domaćinstva, ona je najveća u domaćinstvima s pet ili više članova (20,2%) te kod jednočlanih domaćinstava (18,5%), a ukoliko se promatra prema tipu domaćinstva najčešće je kod bračnih parova s djecom i drugim srodnicima (23,1%) te samačkim domaćinstvima kod osoba starijih od 65 godina (21,9%) (Agencija za statistiku BiH). Najniže stope siromaštva zabilježene su kod bračnih parova bez djece gdje je nositelj domaćinstva mlađi od 65 godina (10,5%) te samačkih domaćinstava kod osoba mlađih od 65 godina (12,2%), a uzmemo li u obzir veličinu domaćinstva, radi se o četveročlanom domaćinstvu (14,8%) (Agencija za statistiku BiH). Da spol nositelja domaćinstva ima utjecaj na relativno siromaštvo govori podatak kako je u Republici Srpskoj stopa siromaštva za 8% veća u domaćinstvima gdje je nositeljica istoga žena (Agencija za statistiku BiH). Važno je spomenuti kako je siromaštvo u BiH blisko povezano s dobi nositelja domaćinstva, tj. stopa siromaštva veća je ukoliko nositelj domaćinstva ima 65 godina ili više, nego u domaćinstvu čiji je nositelj mlađi (Agencija za statistiku BiH). Također, rezultati Ankete su pokazali kako nizak stupanj obrazovanja nositelja domaćinstva dovodi do povećanja rizika od siromaštva (Agencija za statistiku BiH). Stopa siromaštva najviša je u domaćinstvu gdje nositelj nema nikakvu školsku spremu (29,7%), u domaćinstvu gdje nositelj ima završenu osnovnu školu počinje opadati i iznosi 24,3%, u domaćinstvu gdje nositelj ima završenu srednju školu je 12,4%, a u domaćinstvu gdje nositelj ima završeno akademsko obrazovanje iznosi 4,4% (Agencija za statistiku BiH). Naposljetku, stopa siromaštva povezana je i sa statusom

zaposlenja nositelja domaćinstva (Agencija za statistiku BiH). Najmanja je u domaćinstvima gdje je nositelj zaposlen (11,6%), u domaćinstvima gdje je nositelj nezaposlen ili traži prvo zaposlenje iznosi 26,2%, u domaćinstvima gdje je nositelj nesposoban za rad je 38,5%, a u domaćinstvima čiji je nositelj u mirovini iznosi 16,3% (Agencija za statistiku BiH). Uzmu li se u obzir nedavni podaci kako je prosječna potrošnja po domaćinstvu u BiH za 2021./2022. godinu iznosila 1 778,76 KM, dok je prosječna mjesečna neto plaća u 2022. godini bila 1 190 KM može se zaključiti kako su navedeni podaci o siromaštvu opravdani, obzirom da plaće zaposlenih ljudi ne mogu pratiti realne troškove domaćinstava. Da je materijalna situacija u BiH u 2015. godini bila teška govore idući indikatori materijalne deprivacije: 71,3% stanovništva označilo je kako si ne može priuštiti godišnji odmor u trajanju od tjedan dana, 65,4% kako nema dovoljno vlastitih sredstava da podnese iznenadni trošak u iznosu od 380 KM, 51% da ne posjeduje auto, a 21,4% da ima financijske poteškoće u plaćanju stanarine, režija, rata za stambeni ili potrošački kredit (Agencija za statistiku BiH). Kako bi socijalna slika BiH bila još jasnija, valja navesti i neke podatke koji se tiču zdravstvenog stanja i zdravstvenih usluga u zemlji. Potrebno je naglasiti kako je analiza zdravstvenog stanja i usluga u BiH rađena na osnovu subjektivnog mišljenja i odgovora koje su pojedinci pružali pri ispunjavanju Ankete o potrošnji domaćinstva 2015. godine. Većina stanovnika BiH odnosno 71,5% smatra kako je njihovo opće zdravstveno stanje veoma dobro tj. dobro, dok je svaki deseti stanovnik svoje stanje označio kao loše ili vrlo loše (Agencija za statistiku BiH). Skoro 17% stanovnika izjavilo je kako su u proteklih šest mjeseci zbog vlastitog zdravstvenog stanja bili ograničeni u aktivnostima, a 27,7% stanovnika ima određeni zdravstveni problem ili dugotrajnu bolest (Agencija za statistiku BiH). Tri najčešće kronične bolesti u BiH jesu hipertenzija, reuma i dijabetes (Agencija za statistiku BiH). Rješenje o invaliditetu posjeduje 5% stanovnika (Agencija za statistiku BiH). Dok obavezno zdravstveno osiguranje koristi 97,6% stanovnika, privatno zdravstveno osiguranje koristi tek 0,8% stanovnika (Agencija za statistiku BiH). Obzirom da većina stanovnika ima obavezno zdravstveno osiguranje, medicinske se usluge najčešće koriste u državnim institucijama kao što su ambulante, domovi zdravlja i bolnice, a izuzetak su stomatološke usluge koje stanovnici podjednako

obavljaju i u privatnom sektoru (Agencija za statistiku BiH). Također, značajan je postotak stanovnika koji posjećuju ginekologe u privatnim ustanovama (Agencija za statistiku BiH). Prema Anketi, prosječan stanovnik BiH doktora opće prakse posjećuje četiri puta godišnje, zubara svakih dvadeset mjeseci, ginekologa jednom u skoro četiri godine, a privatnu medicinsku sestru, bolničara ili babicu jednom u dvije godine (Agencija za statistiku BiH). Lijekove bez recepta u BiH kupuje 64% stanovnika (Agencija za statistiku BiH). Glavni razlozi zbog kojih liječnički pregled nije ostvaren jesu nemogućnost da se pregled priušti (41,1%) te duga lista čekanja (23,5%) (Agencija za statistiku BiH). Što se ukupnih izdataka u zdravstvu BiH tiče, oni su 2022. godine iznosili 3 milijarde 976 milijuna KM, dok je iznos za 2018. godinu bio za 1 milijardu i 4 milijuna manji (Agencija za statistiku BiH). U 2022. godini, udio zdravstvene potrošnje u bruto domaćem proizvodu BiH iznosio je tek 8%, kao i 2018. godine (Agencija za statistiku BiH). Potrošnja u zdravstvu BiH konstantno raste, a to potvrđuje podatak kako je u posljednjih pet godina ona porasla za više od milijun KM (Agencija za statistiku BiH). Najveći postotak izdataka za zdravstvo potrošen je na usluge liječenja, medicinska sredstva za vanbolničke pacijente i pomoćne usluge zdravstvene zaštite, dok je vrlo mali postotak potrošen na preventivnu njegu, u koju spadaju programi informiranja, edukacije i savjetovanja, ranog otkrivanja bolesti te praćenja zdravstvenog stanja stanovništva (Agencija za statistiku BiH). Očekivano trajanje života pri rođenju za 2022. godinu za žene je iznosilo 79,58, za muškarce 75,19 godine, što bi općenito označavalo 77,39 godina (Federalni zavod za statistiku). U tablici 5.2 prikazano je kretanje očekivanog trajanja života stanovništva FBiH pri rođenju u periodu od 2018. do 2022. godine.

Tablica 5.2

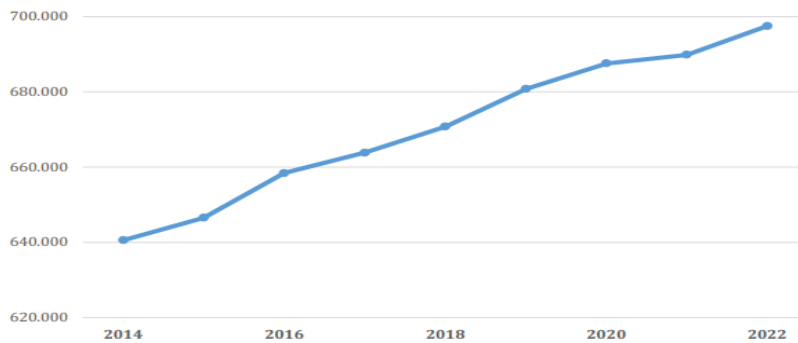
Očekivano trajanje života stanovništva FBiH pri rođenju, 2018.-2022. godina

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Osim zdravstvenog sustava i njegovih usluga, umirovljenici i njihove mogućnosti u BiH važan su pokazatelj socijalnih prilika same države. Ukupna potrošnja socijalne zaštite u BiH za 2022. godinu iznosila je 8 milijardi 570 milijuna KM, tj. više od 18% BDP-a, dok je najveći dio istih (97%) potrošen na naknade socijalne zaštite (Agencija za statistiku BiH). Skoro polovica navedenih izdataka socijalne zaštite odlazi na mirovinsko osiguranje, čak 47% (Agencija za statistiku BiH). U 2022. godini u BiH korisnika mirovine bilo je 697 530, od čega 448 972 korisnika starosne, 192 114 korisnika obiteljske te 56 444 korisnika invalidske (Agencija za statistiku BiH). Ukoliko se usporedi broj korisnika mirovina u BiH od 2014. do 2022. godine, dolazi se do zaključka kako se kroz godine broj korisnika mirovine povećao, što se može vidjeti u grafikonu 5.3 (Agencija za statistiku BiH).

Grafikon 5.3 Korisnici mirovina u periodu od 2014. do 2022. godine

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Važno je istaknuti činjenicu kako je siromaštvo zahvatilo preko 60 000 umirovljeničkih domaćinstava, što čini više od 35% svih siromašnih domaćinstava u BiH (Agencija za statistiku). Na stranici Federalnog zavoda za mirovinsko i invalidsko osiguranje dostupni su podaci o iznosima mirovina za mjesec srpanj 2024. godine u samoj Federaciji: najniža mirovina iznosi 573,53 KM, najviša iznosi 2 867,65 KM, dok je prosječna samostalna mirovina 723,00 KM. Usporede li se navedeni podaci s prosječnom ukupnom starosnom mirovinom u Republici Hrvatskoj, može se zaključiti kako je ona skoro duplo manja u BiH.

5.2 Postojeći pravni okvir

Zasebne vlade u svakom od entiteta imaju nadležnost nad sustavima socijalne zaštite, bilo da se radi o onima koji se temelje na doprinosima ili onima koji se ne temelje (OSCE, 2012.). Iako Federacija BiH te Republika Srpska provode različite sustave socijalne zaštite koji se ne temelje na doprinosima, ali oba entiteta su nadležnost za iste raspodijelila lokalnim razinama (OSCE, 2012.). Federacija BiH je pružanje socijalne pomoći razdijelila između same Federacije te kantonalnih ministarstava (OSCE, 2012.). *Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Federacije BiH* na snazi je u Federaciji BiH, dok je u Republici Srpskoj za

pitanja socijalne pomoći na snazi *Zakon o socijalnoj zaštiti* (OSCE, 2012.). Prema *Zakonu o osnovama socijalne zaštite , zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Federacije BiH*, prava iz socijalne zaštite u Federaciji BiH čine: novčana i druga materijalna pomoć, osposobljavanje za život i rad, smještaj u drugu obitelj, smještaj u ustanove socijalne zaštite, usluge socijalnog i drugog stručnog rada te kućna njega i pomoć u kući. Također, prema *Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH* osnovna prava obitelji s djecom čini devet prava: dodatak na djecu; naknada umjesto plaće ženi- majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta; novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene- majke koja nije u radnom odnosu; jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta; pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna prehrana za majke- dojilje; posebni psihosocijalni tretman bračnih parova koji žele djecu i trudnica; smještaj djece uz osiguranu prehranu u ustanovama predškolskog odgoja; osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja te osiguranje školarine i stipendije đacima i studentima. Prava koja mogu ostvariti osobe s invaliditetom kao još jedna posebno ranjiva skupina jesu: osobna invalidnina, dodatak za njegu i pomoć druge osobe, ortopedski dodatak, pomoć u troškovima liječenja i nabavi ortopedskih pomagala, osposobljavanje za rad (profesionalna rehabilitacija, prekvalifikacija, dokvalifikacija) te prvenstveno zapošljavanje (*Zakon o osnovama socijalne zaštite , zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Federacije BiH*). Zaštite civilnih žrtava rata ostvaruju pravo na: osobnu invalidninu ili mjesečno novčano primanje, dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica, ortopedski dodatak, obiteljsku invalidninu, pomoć u troškovima liječenja i nabavi ortopedskih pomagala, osposobljavanje za rad (profesionalna rehabilitacija, prekvalifikacija i dokvalifikacija), prioritetno zapošljavanje, prioritetno stambeno zbrinjavanje te psihološka pomoć i pravna pomoć (*Zakon o osnovama socijalne zaštite , zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Federacije BiH*). Prava branitelja i članova njihovih obitelji su: osobna invalidnina, dodatak za njegu i pomoć od drugog lica, ortopedski dodatak, obiteljska invalidnina, uvećana obiteljska invalidnina, pomoć u slučaju smrti, novčana naknada za vrijeme nezaposlenosti, prednost pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima,

prednost pri zakupu i otkupu poslovnog prostora pod jednakim uvjetima, prednost pri upisu u obrazovne ustanove pod jednakim uvjetima, besplatni obavezni udžbenici za redovno školovanje, prednost pri dodjeli stipendija i smještaju u đačke i studentske domove, zdravstvena zaštita, prioriteto pravo za rješavanje stambenog pitanja pod jednakim uvjetima, prednost pri korištenju programa nadležnih zavoda za zapošljavanje, oslobađanje od plaćanja naknade troškova korištenja građevinskog zemljišta, ostvarivanje penzije pod povoljnijim uvjetima te druga prava u skladu sa posebnim propisima (*Zakon o osnovama socijalne zaštite , zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Federacije BiH*). S druge strane, Republika Srpska i njene jedinice lokalne samouprave financiraju razne socijalne naknade koje su dio zasebnih sustava socijalne sigurnosti, baš kao i u prethodno navedenim podacima za Federaciju BiH: socijalna zaštita, dječja zaštita, sustav braniteljsko-invalidske zaštite, sustav koji se bavi potrebama i problemima izbjeglih i raseljenih lica te u drugim sustavima (Maastricht University, 2013.). Prava iz *Zakona o socijalnoj zaštiti Republike Srpske* koja se tiču same socijalne zaštite jesu: novčana pomoć, dodatak za pomoć i njegu drugog lica, podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju, smještaj u ustanovu, zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu, pomoć i njega u kući, dnevno zbrinjavanje, jednokratna novčana pomoć i savjetovanje. Nadalje, sustav dječje zaštite poznaje sljedeća prava: naknada plaće za vrijeme korištenja porodijskog odsustva, majčinski dodatak, pomoć za opremu novorođenčeta, dodatak na djecu, zadovoljavanje razvojnih potreba djece, predškolsko obrazovanje i obrazovanje za djecu bez roditeljske skrbi, djecu sa smetnjama u razvoju i djecu na dužem bolničkom liječenju te odmor i rekreacija djece do petnaest godina starosti u dječjem odmaralištu (*Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske*). Zaštita civilnih žrtava rata definirana je idućim pravima: civilna invalidnina, obiteljska invalidnina, dodatak za njegu i pomoć drugog lica, dodatak za člana obitelji nesposobnog za rad, dodatna novčana pomoć, dodatak za samohranost te zdravstveno osiguranje (*Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske*). Zaštita branitelja, vojnih invalida i obitelji poginulih branitelja počiva na idućim pravima: braniteljski dodatak, osobna invalidnina, dodatak za njegu i pomoć, ortopedski dodatak, dopunsko materijalno osiguranje, obiteljska invalidnina, uvećana i povećana

obiteljska invalidnina, zdravstveno osiguranje i druga prava kao što su usluge, određene prednosti u statusnim pitanjima, rehabilitacija, toplice i klimatska liječenja, stambeno zbrinjavanje, porezne i carinske olakšice, školovanje (*Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske*). Prema *Zakonu o socijalnoj zaštiti Republike Srpske*, Socijalna zaštita izbjeglih i raseljenih lica osigurana je ovim pravima: pravo na adekvatan životni standard, pravo na osnovni alternativni smještaj, zdravstvena zaštita, socijalna zaštita, obrazovanje i stručna obuka, pomoć u nužnom popravku vlastitih stanova i kuća, korištenje kredita zbog započinjanja poslova te radi stvaranja prihoda za sebe i svoju porodicu, adekvatna pomoć u novcu, osnovna zdravstvena zaštita, osnovno obrazovanje i socijalna pomoć pod uvjetom da nisu zaposleni, pravo na neophodnu prehranu i neophodnu odjeću. Osim navedenih skupina na koje su Federacija BiH te Republika Srpska posebno obratile pažnju, postoje još neki programi podrške socijalno ugroženim skupinama koje nisu navedene.

5.2.1 Podjela nadležnosti države i entiteta

Osim što je potpisnica raznih međunarodnih akata poput Europske povelje o ljudskim pravima, Europske socijalne povelje i Međunarodnog pakta o ekonomskim, kulturnim i socijalnim pravima, država Bosna i Hercegovina svojim Ustavom također garantira primjenjivanje međunarodnih akata (Hunčec Pita, 2012.). Europska socijalna povelja koju je BiH ratificirala 2008. godine jedan je od važnijih dokumenata za ostvarivanje ekonomskih i socijalnih prava u Europskoj uniji (Hunčec Pita, 2012.). Potpisivanjem te ratifikacijom ove povelje BiH se obvezala domaće zakonodavstvo uskladiti s europskim standardima, međutim, ono je teško izvedivo upravo zbog rasporeda nadležnosti između same države i entiteta, odnosno kantona. Obavezu potpisivanja i ratificiranja međunarodnih dokumenata ima država BiH, a entiteti su ti koji za obavezu imaju samostalno i neovisno donošenje zakona kojima će se potpisani i ratificirani dokumenti lakše provoditi u djelo (Hunčec Pita, 2012.). Autorica Hunčec Pita (2012.) smatra kako se time radi više štete nego koristi, obzirom da u tom slučaju ne postoji jedinstveno usuglašeno zakonodavstvo i sustav socijalne politike na cijelom području. Tome u prilog svjedoči i činjenica kako ni jedno ministarstvo na državnoj razini u svojoj nadležnosti

nema sferu socijalne zaštite, već je ona prepuštena entitetima te Brčko Distriktu (Hunčec Pita, 2012.). Ova činjenica kao posljedicu ima velike razlike u ostvarivanju socijalnih prava, širom BiH postoji 20 zakona, kako na entitetskom tako i na kantonalnom nivou (Hunčec Pita, 2012.). U sustavu socijalne zaštite Federacije BiH postoji preko 30 ministarstava i institucija, dok je Republika Srpska svoj sustav socijalne zaštite centralizirala i ujednačila u okviru 4 ministarstva, a karakterizira ju efikasniji sustav zaštite, smatra Hunčec Pita (2012.). Usprkos generalno nižim socijalnim davanjima u RS-u, primjena samih zakona je jednostavnija i ujednačena stoga nema diskriminacije po teritorijalnoj osnovi, što je karakteristično za kantone u FBiH (Hunčec Pita, 2012.). Svaki kanton u FBiH ima svoja ministarstva koja se brinu za sfere socijalne i zdravstvene zaštite, zaštite ratnih invalida i njihovih obitelji, raseljenih lica, izbjeglica, rada i zapošljavanja (Hunčec Pita, 2012.). Kantoni imaju ovlast donositi i usvajati vlastite zakone u sferama socijalne zaštite, a oni nemaju obvezu biti usklađeni s federalnim Zakonom o socijalnoj zaštiti (Hunčec Pita, 2012.). Kao primjer, autorica Hunčec Pita (2012.) navodi situaciju Neretvansko-hercegovačkog kantona gdje nedostaje pravni okvir za civilne žrtve rata, što dovodi do njihovog isključivanja iz zaštite u tom području. Osim nepostojanja nametanja obveze federalnog Zakona cijelom teritoriju BiH, Zakon također nigdje ne navodi kaznene odredbe za kantone koji svoje zakone ne usuglase s federalnim Zakonom, niti federalno ministarstvo rada i socijalne politike poduzima ikakve mjere ukoliko ne dođe do usuglašavanja dvaju zakona (Hunčec Pita, 2012.). Iz ovih se činjenica da zaključiti kako ta situacija uvelike otežava jednostavnu primjenu međunarodnih akata koji bi trebali doprinijeti jačanju sustava socijalne politike i zaštite. Čest je slučaj da kantoni odgađaju primjenu zakona, ne donose potrebne podzakonske akte koji bi trebali osigurati pravilnu primjenu zakona u stvarnosti ili dati upute nadležnim institucijama, a uz to, svoje budžete ne utvrđuju u skladu sa zakonima i pravima iz zakona pa je moguća situacija odbijanja pružanja prava na socijalnu zaštitu uz obrazloženje nedovoljnog budžeta (Hunčec Pita, 2012.). Socijalna je zaštita u RS-u regulirana Ustavom RS-a, ministarstvo koje se njome bavi je Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, a jedan od razloga učinkovitije brige za socijalno ugrožene skupine jest činjenica da se sredstva za ostvarivanje tih prava

osiguravaju iz budžeta općina i RS-a generalno (Hunček Pita, 2012.). Zanimljivo je kako je svaka općina dužna barem 10% svoga budžeta usmjeriti na socijalna davanja (Hunček Pita, 2012.). Ukoliko općina iz opravdanih razloga nema dovoljno sredstava kako bi ostvarila planirane prihode za ovu sferu, iz budžeta RS-a mogu se povući dopunska sredstva za socijalnu zaštitu (Hunček Pita, 2012.). Socijalna zaštita Brčko distrikta regulirana je Statutom distrikta Brčko te Zakonom o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta BiH i Zakonom o dječjoj zaštiti (Hunček Pita, 2012.). Iz svega navedenog valja zaključiti kako u državi BiH, u sferi socijalne zaštite vladaju poprilične nejednakoosti..

5.3 Socijalna zaštita u BiH

Sustav socijalne zaštite u BiH je, kao i u svakoj drugoj državi, potreban kako bi se ona socijalno razvijala te na taj način osiguravala dobrobit svim stanovnicima. Kako bi bio što realnije prikazan, u ovom će se poglavlju pronaći podaci Agencije za statistiku BiH, ali i Federalnog zavoda za statistiku. U BiH, sheme socijalne zaštite podijeljene su na: nezaposlenost, zdravstveno osiguranje, mirovinsko osiguranje, shemu poslodavac, socijalnu i dječju zaštitu te boračko-invalidsku zaštitu (Agencija za statistiku BiH). Najveći udio shema socijalne zaštite u 2022. godini išao je na mirovinsko (47,00%) i zdravstveno osiguranje (31,2%), dok su ostale sheme činile manji udio u ukupnim izdacima socijalne zaštite (Agencija za statistiku BiH). Ukupni izdaci socijalne zaštite u 2022. godini bili su za 1 207 370 798 KM veći nego 2018. godine, dok su se ukupni izdaci za socijalne naknade u 2022. godini također povećali, i to za 1 209 333 489 KM u odnosu na 2018. godinu (tablica 5.3) (Federalni zavod za statistiku).

Tablica 5.3

Ukupni izdaci socijalne zaštite i izdaci za naknade socijalne zaštite prema funkcijama socijalne zaštite

TOTAL SOCIAL PROTECTION EXPENDITURES AND EXPENDITURES FOR SOCIAL PROTECTION BENEFITS, BY FUNCTION

KM

	2018	2019	2020	2021	2022	
Ukupni izdaci socijalne zaštite	3.893.455.488	4.104.612.966	4.590.725.821	4.701.111.187	5.100.826.286	Total social protection expenditures
Ukupni izdaci za socijalne naknade prema funkcijama	3.723.484.772	3.980.504.118	4.441.328.414	4.551.326.766	4.932.818.261	Total expenditures for social protection benefits, by functions
Bolest/zdravstvena zaštita*	958.694.516	1.081.074.319	1.459.577.170	1.536.381.195	1.627.769.789	Sickness/Health care*
Invaliditet	435.532.866	432.270.056	409.740.713	387.869.785	372.957.842	Disability
Starost	1.398.523.288	1.507.299.416	1.594.002.228	1.656.952.456	1.820.922.321	Old age
Preživjeli izdržavani članovi	688.781.840	731.175.689	734.276.568	749.460.069	809.365.698	Survivors
Porodica/djeca	80.053.504	81.068.771	88.636.485	90.079.482	153.873.566	Family/Children
Nezaposlenost	140.233.628	123.650.938	133.265.636	109.235.802	107.803.305	Unemployment
Stanovanje	2.179.950	1.841.959	1.828.484	1.672.563	7.431.810	Housing
Socijalna isključenost koja nije drugdje kvalifikovana	19.485.180	22.122.970	20.001.132	19.675.413	32.693.930	Social exclusion not elsewhere classified

Izvor. Federalni zavod za statistiku

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u 2022. godini u sustavu socijalne zaštite zabilježeno je 107 850 maloljetnih i 402 186 punoljetnih korisnika. Najviše maloljetnih korisnika bilo je u kategoriji onih koji su ugroženi obiteljskom situacijom (42 772), zatim osobe u stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba (36 838), osobe sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju bile su na trećem mjestu (15 618), a slijedile su osobe društveno neprihvatljivog ponašanja (5 022), psihički bolesne osobe (586) i maloljetne osobe bez specifične kategorije (7 014) (Agencija za statistiku BiH). Promotre li se kategorije punoljetnih korisnika socijalne zaštite, na samom vrhu nalazile su se osobe koje nemaju dovoljno prihoda za uzdržavanje (167 520), na drugom su mjestu bile osobe u stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba (130 680), slijedile su osobe sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju (50 154), a zatim korisnici subvencioniranih troškova (6 164), osobe društveno neprihvatljivog ponašanja (9 346), psihički bolesne osobe (8 247) i punoljetne osobe bez specifične kategorije (30 075) (Agencija za statistiku BiH). Maloljetnih korisnika koji su u 2022. godini u BiH koristili usluge socijalne zaštite bilo je 51 010, dok je punoljetnih korisnika bilo 351 073 (Agencija za statistiku BiH). Od ukupnog broja maloljetnih korisnika koji su u 2022. godini koristili usluge socijalne zaštite, najviše je bilo onih koji su koristili usluge socijalnog i drugog stručnog rada (27 612), zatim korisnika kojima je trebala pomoć u sređivanju konfliktnih situacija (7 263),

a slijedili su korisnici novčane pomoći (6 186), korisnici pomoći za prehranu, ogrijev, odjeću i obuču (4 199), korisnici skrbništva i posvojenja (2 028), korisnici zdravstvene zaštite na teret općine ili centra (1 788), korisnici smještaja u ustanove (1 045), korisnici odgojnih mjera zaštite i sigurnosti (612), korisnici pomoći za osposobljavanje i privređivanje (157) te korisnici ostalih oblika zaštite i usluga (120) (Agencija za statistiku BiH). Od ukupnog broja punoljetnih korisnika koji su u 2022. godini koristili usluge socijalne zaštite, najviše je bilo onih koji su koristili usluge socijalnog i drugog stručnog rada (196 003), zatim korisnika novčane pomoći (92 766), a slijedili su korisnici pomoći u sređivanju konfliktnih situacija (17 466), korisnici zdravstvene zaštite na teret općine ili centra (16 282), korisnici pomoći za prehranu, ogrijev, odjeću i obuču (12 702), korisnici skrbništva (8 766), korisnici usluge mirenja bračnih partnera (3 251), korisnici smještaja u ustanove (2 360), korisnici pomoći za osposobljavanje i privređivanje (730) te korisnici ostalih oblika zaštite i usluga (747) (Agencija za statistiku BiH). Promatra li se struktura zaposlenih osoba u centrima za socijalni rad širom BiH u 2022. godini, od ukupnog broja 1 776 zaposlenih, 78% činile su žene, a 22% muškarci (Agencija za statistiku BiH). Najviše zaposlenih sačinjavali su socijalni radnici (584), administrativno osoblje (404), pravnici (292), psiholozi (128), a slijedili su pedagozi (84), defektolozi (45), zdravstveno osoblje (17) i ostali (222) (Agencija za statistiku BiH). Kako bi slika sustava socijalne zaštite u BiH bila još detaljnija, u idućem će dijelu biti prikazani podaci Federalnog zavoda za statistiku za 2022. godinu. Ustanove za socijalni rad u FBiH dijele se na: ustanove za djecu i mladež kojih je u navedenoj godini bilo 22, ustanove za odrasle kojih je bilo 67 te ustanove za profesionalnu rehabilitaciju kojih je zabilježeno 19 (Federalni zavod za statistiku). Ukupan broj štićenika za 2022. godinu u ustanovama za djecu i mladež bio je 3 060, u ustanovama za odrasle 4 474, a u ustanovama za profesionalnu rehabilitaciju 267 (Federalni zavod za statistiku). Usporede li se te brojke s ukupnim brojem štićenika u 2018. godini, može se zaključiti kako je broj štićenika u ustanovama za odrasle primjetno porastao. Broj zaposlenih u ustanovama za socijalni rad povećao se s 2 721 zaposlenom osobom 2018. godine na 3 400 zaposlenih (Federalni zavod za statistiku). Ukupne usluge socijalne zaštite odnosno skrbi u FBiH jesu: skrbništvo i posvojenje,

smještaj tj. upućivanje u ustanove, odgojne mjere zaštite/skrbi i sigurnosti prema maloljetnicima, pomoć za osposobljavanje i privređivanje, novčane pomoći te ostali oblici zaštite/skrbi i usluge (Federalni zavod za statistiku). Usluga skrbništva i posvojenja sastoji se od: skrbništva nad maloljetnim i punoljetnim licima, skrbništva za posebne slučajeve i posvajanja, a u 2022. godini broj korisnika tih usluga bio je 9 188 korisnika (Federalni zavod za statistiku). Usluga smještaja u ustanove dijelio se na smještaj u: predškolske ustanove, domove za djecu i mladež, ustanove za djecu bez roditeljske/obiteljske skrbi, drugu obitelj, učenički i studentski dom, ustanovu za rehabilitaciju i zaštitu/skrb, druge ustanove socijalne zaštite/skrbi te domove za stare osobe, a broj za 2022. godinu iznosio je 2 965 korisnika (Federalni zavod za statistiku). Odgojne mjere zaštite/skrbi i sigurnosti prema maloljetnicima dijele se na: sudski ukor, pojačan nadzor roditelja ili skrbnika, pojačan nadzor organa skrbništva, pojačan nadzor u drugoj obitelji, upućivanje u disciplinski centar, upućivanje u odgojnu organizaciju, upućivanje u odgojno popravni dom, upućivanje u maloljetnički zatvor, upućivanje u ustanovu za defektne maloljetnike i ostale mjere, a ukupan broj korisnika ovih mjera je u 2022. godini bio 374 (Federalni zavod za statistiku). Pomoć za osposobljavanje i privređivanje sastoji se od: osposobljavanja za rad i privređivanja, pomoći za rehabilitaciju, uključivanja u radni odnos te uključivanja u ostale oblike, a broj korisnika ove usluge u 2022. godini iznosio je 754 (Federalni zavod za statistiku). Novčane pomoći dijele se na: stalne novčane pomoći, izuzetne novčane pomoći, jednokratne novčane pomoći, pravo na doplatak za pomoć i njegu od strane druge osobe te na pomoć za opremu djeteta samohranom nezaposlenom roditelju, a korisnika ove mjere je u 2022. godini bilo 51 774 (Federalni zavod za statistiku). Ostali oblici socijalne zaštite/skrbi i usluge jesu: zdravstvena zaštita/skrb na teret općine ili centra za socijalni rad, pomoć u rješavanju stambenog pitanja, mirenje bračnih partnera, njega i pomoć u kući/domu, pomoć u sređivanju konfliktnih situacija, usluge socijalnog i drugog stručnog rada te pomoć za prehranu, ogrjev, odjeću i obuću, a korisnika ovih usluga u 2022. godini bilo je 218 469 (Federalni zavod za statistiku). Ustanove socijalne zaštite/skrbi u FBiH dijele se na: domove za djecu i mladež, dječja sela, ustanove socijalne zaštite/skrbi za invalidnu djecu i mladež oštećenu u duševnom i tjelesnom razvoju, ustanove socijalne

zaštite/skrbi za maloljetnike društveno neprihvatljivog ponašanja, ustanove socijalne zaštite/skrbi za odrasle invalidne osobe i ustanove socijalne zaštite/skrbi za odrasle starije osobe (Federalni zavod za statistiku). Usprkos brojnim nedostacima socijalnih politika BiH, autor Numanović (2016.) posebno je izdvojio tri problema koja se tiču aktivacije i uključivanja korisnika socijalne pomoći na tržište rada: nerazvijene aktivne politike zapošljavanja, destimulacija uključivanja na formalno tržište rada i nerazvijene socijalne usluge. Aktivne politike zapošljavanja su u BiH trenutno tek u nastajanju, iako je njihova uloga vrlo važna u smanjenju nezaposlenosti, a uglavnom se odnose na programe sufinansiranja zapošljavanja (Centri civilnih inicijativa, 2013.; prema Numanović, 2016.). Tek 0,15% BDP-a BiH u 2015. godini otišao je na aktivne mjere zapošljavanja (Spruk, 2015.; prema Numanović, 2016.), dok su zemlje Europske unije za iste 2011. godine izdvajale 0,45% BDP-a (Eurostat, 2015.; prema Numanović, 2016.). Primarni značaj pri izdvajanju na politike zapošljavanja u BiH imaju pasivne mjere i financiranje administrativnih troškova, dok su aktivne mjere u drugom planu pa se financiraju ostatkom sredstava (Jusić i Numanović, 2015.; prema Numanović, 2016.). Da su nezaposlene osobe nedovoljno obuhvaćene aktivnim mjerama zapošljavanja govori podatak o samo 2,4% nezaposlenih osoba koje su u 2015. godini bili obuhvaćeni (Numanović, 2016.). Također, većina programa sufinansiranja zapošljavanja odnosi se na mlade s visokim obrazovanjem koji ionako pripadaju lakše zapošljivim skupinama (Strategija socijalnog uključivanja BiH, 2010.-2013.), a valja istaknuti kako su aktualne politike zapošljavanja većinski orijentirane subvencioniranju novog zapošljavanja (Strategija zapošljavanja BiH, 2010.-2014.). Usprkos velikoj važnosti koja se pridaje programima osposobljavanja te inkluziji korisnika socijalnih usluga, programski i institucionalni kapaciteti za edukaciju i obuke nisu razvijeni u mjeri u kojoj bi trebali biti, čemu svjedoči činjenica o postojanju tek dva centra za stručno osposobljavanje i obuku (Strategija socijalnog uključivanja BiH, 2010.-2013.). Kao završnu činjenicu ovoga problema, autor Numanović (2016.) navodi nepostojanje strateškog, dugoročnog pristupa koji bi korisnicima socijalne pomoći omogućio aktivaciju i osposobljavanje te naposljetku uključivanje na tržište rada. Drugi navedeni problem, odnosno destimulaciju uključivanja na formalno tržište rada, karakteriziraju ponajprije destimulirajuće visine i

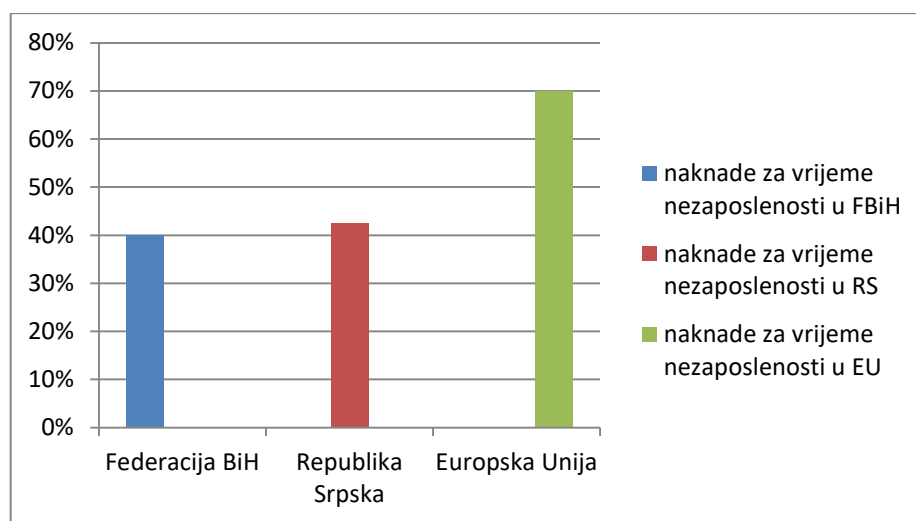
karakteri naknada koje su zasnovane na statusu, stoga se često događanja da osnažuju sivu ekonomiju zbog ciljanja radno sposobnog stanovništva koje se nužno ne nalazi u stanju socijalne potrebe (Svjetska banka). Autor Numanović (2016.) dalje navodi kako je nedovoljno pozornosti usmjereno na naknade koje su zasnovane na imovinskom cenzusu. Postojeći zakonski okvir nikako ne ide u korist korisnicima socijalne pomoći, štoviše, destimulira njihovo uključivanje na tržište rada, uzimajući u obzir njihovu često nižu sposobnost za rad, nerijetko nisku kvalificiranost, najčešće dugoročnu nezaposlenost te pripadnost socijalno isključenim skupinama (Numanović, 2016.). Zadnji naveden problem aktivnih socijalnih politika BiH jesu socijalne usluge, koje karakterizira nedovoljna razvijenost, ograničenost pa čak i nepostojanost nekih (Numanović, 2016.). O tome govori i činjenica kako nerijetko korisnici socijalne pomoći moraju prolaziti razne poteškoće pri samom pristupu osnovnim uslugama (Numanović, 2016.). Čest je slučaj da se zbog neadekvatnih socijalnih usluga događa destimulacija uključivanja na formalno tržište rada, na primjer, ukoliko korisnik stalne novčane pomoći koji skrbi za drugog člana obitelji nema odgovarajuću institucionalnu podršku, njegovo zaposlenje je onemogućeno sve dok se ne pronade institucionalno rješenje za člana njegove obitelji (Numanović, 2016.). Nadalje, Razvojni program Ujedinjenih naroda u Bosni i Hercegovini zajedno sa ambasadorom Švicarske predstavio je Nacionalni izvještaj o humanom razvoju za 2020. godinu. Cilj izvještaja bio je prikazati određene promjene i dostignuća do kojih se u BiH došlo, a kako bi se on ispunio bilo je potrebno procijeniti učinke mreža socijalnih ustanova koje su zadužene za osiguranje općeg blagostanja te sudjelovanje svih sastavnica društva (UNDP, 2021.). Kao što je već ranije spomenuto, entiteti, kantoni i općine imaju različita socijalna davanja. Kriteriji za ostvarivanje prava, njihova pokrivenost, usmjeravanje, efikasnost, raspoloživost te nivo naknada razlikuje se zbog visoko fragmentirane strukture upravljanja u samoj državi, smatra UNDP (2021.). Neku vrstu socijalnih davanja, prema nedavnim podacima Svjetske banke, u BiH prima 16,8% stanovništva (UNDP, 2021.). Najviši udio financiranja administrativnih troškova i naknada među zemljama regije ima upravo BiH, dok se vezano uz nivo potrošnje za socijalnu zaštitu nalazi u sredini (UNDP, 2021.). Prema statistici Svjetske banke, BiH troši malo manje od 19% BDP-a na socijalnu

zaštitu i 4% na socijalna davanja (UNDP, 2021.). Usporedi li se s drugim zemljama regije, BiH ima najveći postotak potrošnje za naknade vojnim i civilnim žrtvama rata, a najmanji postotak potrošnje za obiteljske i dječje naknade (UNDP, 2021.). U Izvještaju se navodi (UNDP, 2021.) kako su iznosi koji se koriste za financiranje socijalnih davanja u BiH izrazito mali te u globalu nedovoljni, a upravo je takav iznos naknada neefikasan kako bi došlo do smanjenja rizika od siromaštva za osobe koje iste naknade primaju. Kako navodi Svjetska banka, s 1,9% ukupnog stanovništva i 6,2% najsiromašnijih koji su korisnici prava na stalnu i/ili jednokratnu novčanu pomoć na osnovu utvrđenog dohodovnog cenzusa, BiH ima malu pokrivenost u usporedbi s pokrivenosti ostalih europskih zemalja (UNDP, 2021.). I autori ovog Izvještaja (UNDP, 2021.) su primijetili kako je nejednakost među građanima na osnovu mjesta prebivališta i socijalne kategorije kojoj pripadaju rezultat trenutnog sustava socijalnih davanja. Nedovoljna razvijenost te nedostatak sredstava za financiranje su karakteristike koje prema UNDP-u (2021.) odlikuju socijalne usluge u BiH. Socijalne se usluge financiraju samo dijelom ukupnih sredstava socijalne zaštite, dok najveći dio sredstava za socijalne usluge koristi za financiranje institucionalne njege (UNDP, 2021.). Postojanje i pristup socijalnim uslugama u zajednici lošije je u manjim mjestima i seoskim područjima nego u većim mjestima i gradovima (UNICEF i UNDP, 2020.; prema UNDP, 2021.). Izvještaj (2021.) navodi kako izazovi vezani uz ljudske, financijske i tehničke kapacitete utječu na efikasnost pružatelja socijalnih usluga na lokalnom nivou. Također, kao glavni faktor ekonomske stabilnosti obitelji navode se mirovine, što potvrđuje podatak kako su u 2019. godini za čak 30% domaćinstava upravo mirovine bile glavni izvor dohotka, jednako kao i 30% domaćinstava čiji je glavni izvor primanja bio zarađeni dohodak (UNDP, 2021.). Pravo na dječji doplatak na cijelom području BiH ostvaruje se u odnosu na dohodovni cenzus, međutim, donji prag se razlikuje između entiteta, kantona i općina te se postepeno povećava, ovisno o određenim faktorima kao što su broj djece, postojanje djece s invaliditetom i slično (UNDP, 2021.). Valja napomenuti kako pravo na novčanu naknadu za vrijeme nezaposlenosti u BiH ostvaruje vrlo mali broj nezaposlenih (UNDP, 2021.), što potvrđuje podatak o svega 2,8% osoba koje su u 2017. godini bile prijavljene u evidenciji nezaposlenih te primale navedenu naknadu

(Numanović, 2016.; prema UNDP, 2021.). Što se tiče visine same naknade za vrijeme nezaposlenosti, u Federaciji BiH ona iznosi 40% prosječne neto plaće, u Republici Srpskoj od 40% do 45%, dok je u zemljama članicama Europske unije postotak znakovito veći i kreće se od 60% do 80% (tablica 5.4) (UNDP, 2021.).

Tablica 5.4

Usporedba visine naknade za vrijeme nezaposlenosti u FBiH, RS i EU

Zabrinjava činjenica kako se čak trećina djece od 5 do 15 godina (31,6%) u BiH nalazi u riziku od siromaštva, a on je veći u obiteljima sa samohranom majkom te u obiteljima s dvoje ili više djece (UNDP, 2021.). Nedovoljna financijska sredstva i koordinacija razlog su neprimjerene i nepotpune provedbe akcijskog plana za djecu za razdoblje 2015. do 2018. godine (UNDP, 2021.). Izvještaj (2021.) navodi podatke UNICEF-ove analize iz 2016. godine gdje se došlo do broja od 1 640 djece u BiH bez roditeljske skrbi, od kojih je 49% smješteno u raznim ustanovama. Statistički podaci BiH govore kako je mali postotak slučajeva nasilja nad djecom prijavljen, a osobe s invaliditetom smatraju se jednom od najranjivijih skupina (UNDP, 2021.). Iako je BiH ratificirala Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, mehanizmi njene provedbe još se nisu dogodili (UNDP, 2021.). Kao primjer, Izvještaj (2021.) navodi kako je u BiH po zakonu mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti osobi s invaliditetom koja se nalazi u sudskom postupku, iako se takvo postupanje kosi s navedenom Konvencijom. Zanimljiv

je podatak kako osobe s invaliditetom povezanim s ratom imaju veća prava od onih čiji invaliditet nije povezan s ratom, a općenito govoreći, sama podrška osobama s invaliditetom je ograničena te se razlikuje ovisno o uzroku invaliditeta (UNDP, 2021.). Kao najugroženiju manjinu u BiH, Izvještaj (2021.) navodi romsku populaciju. Romkinje su izložene višestrukim oblicima diskriminacije, stambeni uvjeti cijele romske populacije su neadekvatni, a diskriminacija Roma također je vrlo prisutna i u pogledu zapošljavanja (UNDP, 2021.). Što se tiče općenito ženske populacije u BiH, usprkos zakonima koji propisuju jednakost žena i muškaraca, nedovoljno je zastupljena u politici i javnom životu (UNDP, 2021.). Unatoč relativno brzom reakciji BiH na nedavnu krizu izazvanu pandemijom bolesti COVID, Izvještaj (2021.) navodi kako je na već tada slab sustav socijalne zaštite ona djelovala dodatno negativno. Također, Svjetska banka je predviđjela da će se u narednim godinama poslije čitave krize povećati siromaštvo, isključenost, nesigurnost i ranjivost bosanskohercegovačkog društva (Friedrich-Ebert-Stiftung i Centar za socijalnu politiku, 2020.; prema UNDP, 2021.).

5.4 Paradigma aktivne socijalne države kao trend Europske unije

Među raznim trendovima Europske unije koji pospješuju socijalni rast i razvoj, važno je izdvojiti paradigmu aktivne države. Europska je komisija 2008. godine izdala tri preporuke čijim bi se provođenjem usvojile politike i strategije aktivne inkluzije: odgovarajući minimalni prihodi, inkluzivno tržište rada i pristup kvalitetnim uslugama (Europska komisija, 2008.; prema Numanović, 2016.). Kako bi se dostojno borila protiv socijalne isključenosti, zadaća zemalja članica trebala bi biti prepoznavanje i implementiranje prava osobe na primjerene resurse i socijalnu pomoć kao dio stalnih politika te podrška integraciji na tržište rada (Europska komisija, 2008.; prema Numanović, 2016.). Nadalje, zadatak zemalja članica trebao bi biti i pružanje podrške radno sposobnim osobama da pristupe, vrate se ili ostanu na radnom mjestu koje je za njih optimalno, a posebnu pažnju trebalo bi pridati unaprjeđenju kvalitete radnih mjesta, suočavanju s problemima segmentacije tržišta rada, poticajima zapošljavanju i uklanjanju postojećih zapreka za ulazak na registrirano tržište rada (Europska komisija, 2008.; prema Numanović, 2016.). Kao posljednju preporuku, Europska je komisija

navela pristup kvalitetnim uslugama koji bi značio osiguravanje primjerene, jednako dostupne socijalne podrške onim ljudima kojima je neophodna, a sve u cilju promoviranja socijalne i ekonomske inkluzije (Europska komisija, 2008.; prema Numanović, 2016.). Tim se preporukama željelo potaknuti na izlazak iz stanja socijalne potrebe, odnosno smanjenje efekta zatvaranja u socijalnu pomoć, a dugoročno promoviralo stalno ulaganje u ljudske potencijale (Europska komisija, 2008.; prema Numanović, 2016.).

6. ZAKLJUČAK

U zaključnom dijelu ovoga rada bit će predstavljeni rezultati analize postojećih stanja i mjera socijalne politike te preporuke koje bi mogle pridonijeti socijalnom razvoju BiH. Valja naglasiti kako se korišteni statistički podaci moraju uzeti s određenom dozom opreza. Tome svjedoči činjenica kako u BiH ne postoje trenutni pouzdani podaci o ukupnom broju stanovnika, obzirom da je posljednji popis stanovništva proveden 2013. godine. Dodatan primjer, rad sadrži i statističke podatke iz Ankete o potrošnji domaćinstva koja je posljednji put objavljena 2015. godine. Obzirom na specifično političko ustrojstvo BiH, neki autori i stručnjaci smatraju kako je upravo to glavni problem u funkcioniranju BiH te su skloni poticanju na potpunu centralizaciju države u svrhu boljeg funkcioniranja raznih sustava. Međutim, primjer Švicarske koja je po vlastitom političkom ustrojstvu slična BiH te su i njene nadležnosti podijeljene na kantone, dobar je primjer kako određeni stupanj decentralizacije može i treba funkcionirati. Iako navedeni primjer potvrđuje kako je to moguće, takav scenarij za BiH trenutno djeluje dalek. Trenutne mjere socijalne politike u BiH su manjkave. Sadašnja podjela nadležnosti na entitete, odnosno postojanje velikog broja različitih zakona u BiH dovodi do različitog tretmana korisnika, lakšeg ili težeg pristupa uslugama te različitoj kvaliteti usluga, obzirom da kantoni raspolažu različitim novčanim naknadama. Rezultati provedene analize trenutne socijalne slike BiH pokazuju kako dolazi do smanjenja broja nezaposlenih osoba, međutim, ono se može objasniti kombinacijom migracija, loše demografske slike te određenog rasta ekonomske aktivnosti. Politika zapošljavanja u BiH trenutno je nedovoljno razvijena. Dolazi do općeg starenja

bosanskohercegovačke populacije, smanjuje se broj radno aktivnih stanovnika te se povećava migracija ljudi. Mladi ljudi su u potrazi za boljim životnim uvjetima često prisiljeni napustiti granice BiH. Trenutni mirovinski sustav nalazi se pod velikim pritiskom, uzme li se u obzir činjenica kako broj umirovljenika raste u odnosu na radno aktivno stanovništvo. Najveća prepreka kako bi socijalna zaštita u BiH bila učinkovita jesu nedovoljni materijalni i ljudski resursi. Broj korisnika socijalne zaštite prevelik je kako bi im se zaposleni u ustanovama socijalne zaštite mogli posvetiti na adekvatan način. Osim navedenog, postojeća loša i stara infrastruktura dodatno pogoršava uvjete rada. Kako bi se u budućnosti ostvario kvalitetniji socijalni razvoj BiH, potrebne su određene mjere. Prvenstveno, potrebno je stvaranje učinkovitog institucionalnog okvira i definiranje pravih koraka kako bi se na taj način unaprijedila suradnja sustava među entitetima, ali i kantonima. Potrebno je promovirati važnost međusektorske suradnje. Neke mjere socijalne politike trebale bi se zbog ujednačavanja financirati s razine BiH, ali zbog samog političkog modela, važno je ovlast za određene mjere ostaviti nadležnim kantonima. Također, važno je poboljšati samo financiranje koje je trenutno nedostatno. Socijalna politika BiH mora biti unaprijeđena i u pogledu borbe protiv siromaštva. Uočljiv je nedostatak kvalitetnih programa i strategija koji bi pomogli u borbi protiv istog. Nadalje, kako bi došlo do unapređenja borbe protiv nezaposlenosti, potrebno je poboljšati aktivne mjere umjesto pasivnih. Kako bi se podignuo postojeći standard umirovljenika, potrebno je povećati mirovine. Zatim, socijalnom razvoju pridonijet će i unaprjeđenje postojećeg zdravstvenog sustava pomoću investiranja u izgradnju kvalitetnijih zdravstvenih usluga. Osim ovih mjera, UNDP je u svom Izvještaju 2021. godine dodao još nekoliko kvalitetnih mjera odnosno preporuka. Jedna od temeljnih preporuka jest uvođenje socijalnih davanja koja su zasnovana na stvarnim potrebama korisnika (UNDP, 2021.). Na taj bi se način prema korisnicima djelovalo efikasnije i primjerenije, a u fokusu bi bio stvarni korisnik. Još jedna važna preporuka odnosno potencijalna mjera bilo bi podizanje svijesti i važnosti mjera za djecu koja napuštaju rezidencijalne ustanove nakon navršavanja 18 godina, poticanje „hraniteljstva“ i drugih rješenja za djecu bez adekvatne roditeljske skrbi (UNDP, 2021.). Navedene mjere koje se direktno tiču djece su bez premca najbolje ulaganje za budućnost, kako pojedinog

djeteta tako i same države. Nadležna tijela trebala bi poboljšati zaštitu i inkluziju ranjivih kategorija te stvoriti mehanizme koji će statističke podatke o toj skupini prikupljati na točan i objektivan način (UNDP, 2021.). Na taj se način pokazuje kako je svaka skupina bosanskohercegovačkog društva njegova bitna sastavnica. Nakon svih navedenih podataka i predloženih mjera može se zaključiti kako je pitanje socijalnog razvoja BiH vrlo kompleksno, ali ne nemoguće. Iako se BiH već dugi niz godina nalazi u tranzicijskom razdoblju, važno je da u bosanskohercegovačkom društvu postoji nada kako budućnost može i hoće biti ljepša. Pravo rješenje kako bi se to ostvarilo već je navedeno. Model nadređenog identiteta i adekvatne mjere socijalne politike u BiH temelj su kako bi došlo do socijalnog razvoja. Ukoliko dođe do nadređenog identiteta te nastupi pomirenje među stanovnicima BiH, a mjere socijalne politike ne budu kvalitetne i adekvatne, do socijalnog razvoja same države neće doći. Isto tako, ukoliko se mjere socijalne politike poboljšaju i znatno unaprijede, bosanskohercegovačka će populacija živjeti zadovoljnije i sretnije u psihološkom aspektu, ali će joj nedostajati onaj društveni, ljudski, socijalni. Iz tog je razloga važno da prihvaćeni model nadređenog identiteta bude poduprt kvalitetnim mjerama socijalne politike kako bi socijalni razvoj BiH bio potpun.

Popis tablica:

Tablica 5.1: Prosječne neto plaće po godinama, 2014.-2023. godina, str. 15

Tablica 5.2: Očekivano trajanje života stanovništva FBiH pri rođenju, 2018.-2022. godina, str. 19

Tablica 5.3: Ukupni izdaci socijalne zaštite i izdaci za naknade socijalne zaštite prema funkcijama socijalne zaštite, str. 20

Tablica 5.4: Usporedba visine naknade za vrijeme nezaposlenosti u FBiH, RS i EU, str. 32

LITERATURA:

Ažurirana sistematska dijagnostika zemlje (2020). Washington: International Bank for Reconstruction and Development/ The World Bank.

Bašić, S. (2013). Izazovi društvenog razvoja i profesija socijalnog rada u postkonfliktnom i tranzicijskom društvu: iskustva u Bosni i Hercegovini. *Ljetopis socijalnog rada*, 20 (1), 113-138.

Bejaković, P. (2003). Nezaposlenost. *Financijska teorija i praksa*, 27 (4), 659-661.

Bejaković, P. (2005). Siromaštvo. *Financijska teorija i praksa*, 29 (1), 133-136.

Belloni, R. (2001). Civil society and peacebuilding in Bosnia and Herzegovina. *Journal of Peace Research*, 38(2), 163-180.

Bilten Socijalna zaštita/skrb (2023). Sarajevo: Federalni zavod za statistiku.

Borić, B. (2012). *Socijalna prava u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Budžetske novčane naknade za socijalnu zaštitu u BiH: Šta funkcioniše, a šta ne? (2013). Sarajevo: Inicijativa za bolju i humaniju inkluziju & Maastricht Graduate School of Governance (IBHI).

Clarke-Habibi, S. (2005). Transforming Worldviews: The Case of Education for Peace in Bosnia and Herzegovina. *Journal of Transformative Education*, 3(1), 33-56.

Dietz, James W (2018). *Choosing Forgiveness After Genocide*. Undergraduate Research Scholars Program. Dostupno na stranici: <https://hdl.handle.net/1969.1/166535>.

Grbavac, V. (2016). *Neravnopravna demokracija: politički položaj Hrvata u Bosni i Hercegovini*. Mostar: Institut za društveno-politička istraživanja (IDPI).

Hunček Pita, A. (2012). *Socijalna zaštita na državnom nivou: pravni osnov i potreba dopune. Sistem socijalne zaštite- BiH i regija*. Sarajevo: Fondacija Centar za javno

pravo. Posjećeno 20.07.2024. na mrežnoj stranici CEEOL:
<https://www.ceeol.com/search/gray-literature-detail?id=572539>.

Kasapović, M. (2006). Bosna i Hercegovina: deset godina nakon Dayton. *Status magazin za političku kulturu i društvena pitanja*, (9), 44-73.

Marić, M. (2021). *Oprost: alat za duhovno utemeljenje mira u Ruandi u poslijeratnom vremenu*. Diplomski rad. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.

Marijan, D., Nazor, A., Jelić, Z. M. & Kolakušić, P. (2020). *Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini, 1991.-1995*. Mostar: Udruga Hrvatska zvona.

Maros, Z. (2021). Neke od prepreka oprost u sekularnom društvu. *Crkva u svijetu*, 56 (1), 53-53.

Maros, Z. (2022). Dijalogom do sveopćeg bratstva i neke prepreke prema enciklici Fratelli tutti. *Vrhbosnensia*, 26 (2), 313-331.

Milas, G., Rimac, I. i Karajić, N. (2007). Spremnost na oprost i pomirenje nakon Domovinskoga rata u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 16 (6 (92)), 1151-1173.

Mrduljaš, S. (2009). Prostorno-demografski rezultati srpske velikodržavne agresije u Bosni i Hercegovini krajem 1992.. *Časopis za suvremenu povijest*, 41 (1), 195-219.

North, J. (1987.). Wrongdoing and forgiveness. *Philosophy*, 62: 499-508.

Numanović, A. (2016). *Sistem socijalne pomoći u Bosni i Hercegovini: zanemareni potencijal aktivnih socijalnih politika*. Sarajevo: Analitika - Centar za društvena istraživanja. Posjećeno 20.07.2024. na mrežnoj stranici CEEOL:
<https://www.ceeol.com/search/gray-literature-detail?id=1076244>.

Obradović, N. (2016). Reforme socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini u vremenu krize. *Revija za socijalnu politiku*, 23 (1), 121-136.

Socijalna uključenost u Bosni i Hercegovini: nacionalni izvještaj o humanom razvoju za 2020. godinu (2021). Sarajevo: Razvojni program Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini (UNDP).

The Right to Social Protection in Bosnia and Herzegovina (2012). Sarajevo: Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE).

Ustav Bosne i Hercegovine. *Službeni glasnik BiH*, 327/09.

Vukoja, I. (2013). Primjeri ne-konstitutivnosti i ne-jednakopravnosti Hrvata u Federaciji BiH. *Status magazin za političku kulturu i društvena pitanja*, (16), 92-106.

Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Federacije BiH. *Službene novine FBiH*, 60/23.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske. *Službeni glasnik RS*, 42/20.

Mrežni izvori:

Agencija za statistiku BiH (2024). Statistike. Posjećeno 20.06.2024. na mrežnoj stranici Agencije za statistiku BiH: <https://bhas.gov.ba/Home/>.

Federalni zavod za statistiku (2024). Stanovništvo i društvene statistike. Posjećeno 20.07.2024. na mrežnoj stranici Federalnog zavoda za statistiku: <https://fzs.ba/>.

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova RH (2023). Bosna i Hercegovina ima poremećeno tržište rada, a rad na crno je jedan od najvećih problema. Posjećeno 20.06.2024. na mrežnoj stranici Ministarstva vanjskih i europskih poslova RH: <https://mvep.gov.hr/vijesti-225662/bosna-i-hercegovina-ima-poremeceno-trziste-rada-a-rad-na-crno-je-jedan-od-najvecih-problema/253454>.

Nanovo rođeni (2024). Mons. dr. Pero Sudar - Mir i suživot u BiH?. Posjećeno 20.06.2024. na mrežnoj stranici YouTube kanala Zajednice Nanovo Rođeni: <https://www.youtube.com/watch?v=owGsI926y4Q>. Statista (2024). Human development index score of Bosnia and Herzegovina from 2000 to 2021. Posjećeno

01.08.2024. na mrežnoj stranici Statista:

<https://www.statista.com/statistics/880460/human-development-index-of-bosnia/>.